

Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts /
Institute of Art History of the Latvian Academy of Art

Daina Lāce

RĪGAS PILSĒTAS ARHITEKTS UN RĀTES BŪVMEISTARS

JOHANS DANIELS FELSKO (1813–1902) /

RIGA CITY ARCHITECT AND CITY COUNCIL MASTER BUILDER
JOHANN DANIEL FELSKO (1813–1902)

Promocijas darba kopsavilkums /

Summary of doctoral dissertation

Zinātniskā vadītāja / Scientific supervisor

Dr. art. Elita Grosmane

Rīga 2010

Promocijas darbs izstrādāts

Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūtā

MĀKSLAS DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI.

Darba aizstāvēšana notiks

2010. gada _____ plkst. _____ Latvijas Mākslas akadēmijā,
Rīgā, Kalpaka bulvārī 13, 24. auditorijā.

Promocijas darba aizstāvēšanas komisija:

vadītājs:

locekļi:

Oficiālie recenzenti:

Disertācija iesniegta 2010. gada 24. septembrī.

© Daina Lāce, 2010

© Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2010

ISBN 978-9934-8038-5-7

IEVADS

1. Tēmas aktualitāte

Rīgas pilsētas arhitekts (mūsdienu terminoloģijā – pilsētas galvenais arhitekts) Johans Daniels Felsko (*Johann Daniel Felsko*, 1813–1902) pieder pie centrālajām figūrām Latvijas 19. gs. arhitektūras vēsturē. Viņa radošais mantojums veido savdabīgu tiltu starp 19. gs. sākuma klasicisma arhitektūru un gadsimta pēdējās trešdaļas historisma daudzveidīgajiem un krāšņajiem būvapjomu un fasāžu risinājumiem. Rīgas 19. gs. arhitektūras jautājumi jau vairākus gadu desmitus ir pētnieku uzmanības lokā, tomēr, neraugoties uz publikāciju skaitu, materiāla apguve nav uzskatāma par pietiekamu, jo lielākajai daļai Latvijas 19. gs. vadošo arhitektu, Johanu Danielu Felsko ieskaitot, līdz šim nav veltīti detalizēti daiļrades pētījumi.

Johana Daniela Felsko biogrāfijas pamatdati ir labi zināmi. Dzimis un audzis Rīgā, pēc arhitektūras studijām Kopenhāgenas Karaliskajā daiļo mākslu akadēmijā trīsdesmit piecus gadus bijis Rīgas pilsētas arhitekts. Pēc viņa projektiem Rīgā uzcelts ievērojams skaits sabiedrisko un dzīvojamo ēku. Pilsētas arhitekts izstrādāja arī sākotnējo Rīgas plānojuma pārveidošanas projektu, savienojot viduslaicīgo pilsētas kodolu ar plašajām priekšpilsētām. Johana Daniela Felsko projektētās celtnes ir Rīgas vēsturiskā centra nozīmīga sastāvdaļa. Bez Mazās ģildes, Rīgas 1. Valsts ģimnāzijas, Vecās Sv. Ģertrūdes baznīcas un tagadējās Krievijas vēstniecības ēkas (Antonijas ielā 2) Latvijas 19. gs. arhitektūras pārskati nav iedomājami. Latvijas mērogā Felsko pirmajās divās daiļrades desmitgadēs bija vadošais un, varētu pat teikt, vienīgais arhitekts, kura izstrādātie projekti bija absolūta novācija reģiona arhitektūrā.

Skatot eiropisko kontekstu, jāuzsver, ka tieši Johana Daniela Felsko laikabiedri, viņa vienaudži Georgs Gotlobs Ungevitors (*Georg Gottlob Ungewitter*, 1820–1864) un Konrāds Vilhelms Hāze (*Conrad Wilhelm Hase*, 1818–1902) Vācijā, Ogastuss Velbijs Pjūdžins (*Augustus Welby Pugin*, 1812–1852) un Džordžs Gilberts Skots (*George Gilbert Scott*, 1811–1878) Anglijā, Ežēns Emmanuels Violē le Diks (*Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc*, 1814–1879) Francijā un Ferdinands Meldāls (*Ferdinand Meldahl*, 1829–1908) Dānijā radīja tās celtnes, kuras pazīstamas kā Rietumeiropas historisma hrestomātiskie piemēri.

Promocijas darba tēmas aktualitāti nosaka līdz šim detalizēti, balstoties uz arhīvu materiāliem, neizzinātais pirmā akadēmiski izglītotā Rīgas pilsētas arhitekta Johana Daniela Felsko radošais mantojums. To nepieciešams padziļināti analizēt Eiropas arhitektonisko strāvojumu kontekstā, lai

novērtētu tā laikmetīgumu un unikalitāti ne tikai Latvijas, bet arī visa Baltijas jūras reģiona un vācu kultūrtelpas kontekstā. Johanu Danielu Felsko jau tagad pamatoti var uzskatīt par vienu no historisma pamatlicējiem Rīgas un Latvijas arhitektūrā.

2. Pētījuma mērķis, uzdevumi, metodes un struktūra

Pētījuma mērķis ir sagatavot pirmo vispusīgo, uz oriģināliem materiāliem balstīto monogrāfiju par Rīgas pilsētas arhitektu Johanu Danielu Felsko un uz apgūtā materiāla bāzes veikt viņa daiļrades stilistisko analīzi un interpretāciju Eiropas 19. gs. arhitektūras kontekstā.

Lai sasniegtu pētnieciskā darba mērķi, tika izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- 1) noskaidrot trūkstošos biogrāfijas faktus, kā arī apzināt visus arhitekta sagatavotos un līdz mūsdienām epizodiski dažādās materiālu krātuvēs (arhīvos, muzejos) saglabātos projektus, tāmes, arī laika gaitā pārbūvēto vai karos sagrauto celtnu vēsturiskās fotogrāfijas, lai paplašinātu līdzšinējo informāciju par Felsko profesionālo veikumu četrās desmitgadēs;
- 2) apkopojot materiālu, noskaidrot saiknes ar pārējo arhitektonisko situāciju: konstatēt, kādā mērā Felsko piedāvātās idejas saglabājas neatkārtojama izņēmuma statusā, veido jaunas, atdarināšanas cienīgas paradigmas vai saplūst ar pārējo 19. gs. arhitektūru;
- 3) veicot gan celtnu, gan nerealizēto projektu formālo analīzi, izzināt vēsturiskās stilistikas izvēli noteiktā desmitgadē, lai uz Felsko radošā mantojuma bāzes atklātu pakāpenisku attālināšanos no gadsimta sākuma klasicizējošās ievirzes un pievēršanos historisma laikmeta piedāvātajiem, atsevišķās desmitgadēs īpaši aktuāliem stilistiskajiem risinājumiem, kas ļauj novērtēt arhitekta radošo potenciālu;
- 4) noteikt celtnu plānojumu un dekora ietekmju loku, precizēt konkrētus ierosmes avotus un, balstoties uz salīdzinošo materiālu, meklēt analogijas, kas ļautu konkretizēt arhitektūras reģionālo specifiku;
- 5) detalizēti iepazīt monogrāfijas par 19. gs. arhitektiem – Felsko laikabiedriem, kuras atklātu laikmeta vispārējās arhitektoniskās daudzveidības aspektus un konkrētu arhitektu rokraksta galvenās iezīmes;
- 6) 19. gs. nozīmīgo Rīgas pilsētas rekonstrukcijas plānu skatīt vispārējā pārskatā par Felsko profesionālo darbību, nevis iztīrīt atsevišķi, jo šis jautājums jau detalizēti izklāstīts arhitekta Jāņa Krastiņa publikācijās;
- 7) par svarīgāko izvirzīts uzdevums iezīmēt Felsko profesionālā mantojuma vietu lokālās arhitektūras un mākslas vēstures kontekstā, kā arī parādīt to plašākā Eiropas 19. gs. arhitektūras kontekstā.

Izpētes metodes cieši saistītas ar pētnieciskā darba uzdevumiem. Darbā izmantota sākotnējā empīriskā materiāla apguve, vēsturiskās izziņas metode un stilistiski salīdzinošās mākslas vēstures metode.

Struktūra. Pētījums sastāv no ievada, kas iepazīstina ar zinātniskā darba izpētes mērķi, uzdevumiem, metodēm un uzbūvi. Ņemot vērā materiāla specifiku, historiogrāfijas ietvaros detalizēti aplūkoti 19. gs. periodikā publicētie materiāli, kas nereti ietver unikālu, vēlākos pētījumos neatspoguļotu faktoloģisku informāciju par Felsko profesionālo darbību. 20. gs. ilgu laiku informāciju par Rīgas pilsētas arhitektu Johanu Danielu Felsko varēja iegūt tikai no leksikona tipa izdevumiem. Arhitekts un mākslas vēsturnieks Vilhelms Neimanis (*Wilhelm Neumann*, 1849–1919) izdeva rakstu krājumu “*Riga und seine Bauten*” (1903) un “*Lexikon baltischer Künstler*” (1908). Tam sekoja Paula Kampes (*Paul Campe*, 1885–1960) 20. gs. 50. gados Stokholmā izdots “*Lexikon liv- und kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestater von 1400 bis 1850*” divos sējumos, kas ir līdz šim visizvērstākais biogrāfiskais materiāls, kurš kalpoja kā pamatavots un nereti tika tirāžēts citu autoru publikācijās. Nozīmīgākais izdevums, kurš ievadīja 19. gs. arhitektūras pētniecību Latvijā un nav zaudējis nozīmi līdz šai dienai, ir Jāņa Krastiņa grāmata “*Eklektisms Rīgas arhitektūrā*”, kas piedāvā panorāmiski plašu skatu uz 19. gs. Rīgas arhitektūru. Pēdējā gadu desmitā Felsko ieguldījumu Latvijas 19. gs. arhitektūrā aktualizējuši Jānis Krastiņš, Jānis Zilgalvis, Irēna Bākule un Arnis Siksnā.

No npublicētiem avotiem pētījumā izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva, Latvijas Arhitektūras muzeja, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja fondu materiāli. Nozīmīgas dokumentārās un vizuālās liecības uzglabātas arī Baltijas Centrālajā bibliotēkā, Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūtā, Rīgas Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas arhīvā, Rīgas Domes Pilsētas attīstības departamenta Rīgas pilsētas būvvaldes arhīvā un Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrā. Atsevišķu jautājumu izpētei bija nepieciešams izmantot arī Dānijas valsts vēstures arhīva Kopenhāgenā (*Rigsarkivet*), Krievijas valsts militārās vēstures arhīva Maskavā (*Российский государственный военно-исторический архив, Москва*), kā arī privātkolekcijas Zviedrijā materiālus.

Terminoloģija balstīta nozares jaunākajās publikācijās un Eiropas vadošo arhitektūras vēstures pētnieku sastādītos izdevumos.

Promocijas darba pamattektu veido divas daļas. Pirmajā daļā aplūkota Johana Daniela Felsko biogrāfija un sniegta viņa radošā mantojuma vispārēja interpretācija pa desmitgadēm, norādot uz stilistiskām novācijām

un jauniem celtnu plānojuma tipiem, kā arī minētas tās viņa projektētās ēkas, kas turpmāk netiks detalizēti aplūkotas. Materiāls kārtots un analizēts, izmantojot tematisko un hronoloģisko principu. Otrajā daļā padziļināta uzmanība pievērsta atsevišķām celtnēm, izsekots to būvvēsturei, izvērtēti celtnu apraksti un to analīze Eiropas arhitektūras kontekstā. Šo teksta daļu veido trīs nodaļas ar vairākām apakšnodaļām, kur aplūkots Felsko ieguldījums sakrālajā arhitektūrā, sabiedrisko un dzīvojamo ēku celtniecībā. Katru no minētajām trim nodaļām noslēdz secinājumi. Nobeigumā apkopota un vispārināta atsevišķās nodaļās ietvertā informācija. Darbu papildina pielikumi (Felsko projektu saraksts hronoloģiskā secībā, npublicētie avoti, bibliogrāfija, personu rādītājs) un 235 attēli atsevišķā sējumā.

I daļa. DZĪVE UN DARBĪBA

I.1. NO MŪRNIKMEISTARA MĀCEKĻA LĪDZ PILSĒTAS VADOŠAJAM ARHITEKTAM

Nodaļā skatīta Johana Daniela Felsko biogrāfija, paralēli iezīmējot arī tālaika arhitektonisko ainu pilsētās, kurās viņam nācās uzturēties un kuras varēja atstāt iespaidu uz turpmāko profesionālo darbību. Par Johana Daniela Felsko pirmajiem divdesmit dzīves gadiem un viņa vecākiem ziņas ir pieticīgas. Johana Daniela tēvs ir Kēnigsbergā (*Königsberg*, tag. Kaļiņingrada) dzimušais un tur mūrnieka amatu apguvušais Johans Jakobs Felsko (*Johann Jakob Felsko*, 1779–1853), ko vanderzeļļa gaitas 1805. gadā no Lībekas (*Lübeck*) atveda uz Rīgu. Viņš Rīgā strādāja par vienkāršu mūrnieku (*Maurer*), kam nebija tiesības vadīt ēku celtniecību. Nākamā arhitekta māte Terēze Luīze Heidemane (*Therese Luise Heydemann*, 1773–1868) nāk no Kurzemes. Viņi salaulājās 1808. gada 16. februārī Rīgas Sv. Ģertrūdes baznīcā. 1813. gada 18. oktobrī (pēc vecā stila) Felsko ģimenē piedzima dēls, ko 1813. gada 9. novembrī Sv. Ģertrūdes baznīcas mācītājs nokristīja par Johanu Danielu.

Johana Daniela Felsko dzīves pirmais gadu desmits Rīgā aizritēja intensīvas celtniecības apstākļos, jo pēc 1812. gada ugunsgrēka priekšpilsētās atjaunoja vienkāršo ļaužu (namdaru, mūrnieku u. c. amatnieku un strādnieku) mājokļus un no koka būvēja arī Sv. Ģertrūdes, Jēzus baznīcas ēkas un divus pareizticīgo dievnamus. No 1823. līdz 1829. gadam viņš mācījās privātskolā. Pēc skolas gaitu pabeigšanas Johans Daniels apguva tēva arodu sava krusttēva un Rīgas pilsētas būvmeistara Johana Daniela Gotfrīta (*Johann Daniel Gottfriedt*, 1768–1831) vadībā. Savukārt ziemas mēnešos viņš mācījās tehnisko rasēšanu pie Vidzemes guberņas arhitekta

Jūliusa Ādolfā Špacīra (*Julius Adolph Spazier*, ap 1790–pēc 1870). 1833. gadā pēc zeļļa pārbaudījuma nokārtošanas Johans Daniels Felsko mūrnieku amata zeļļu apvienības pokālam varēja pievienot savu piemiņas piekariņu – sulīgu akanta lapu ieskautu, stilizētu joniska tempļa gala fasādi ar frontonu un pilastru balstītu pusloka ailu, kurā uz bagātīgi krokotu drapēriju fona novietoti mūrnieku amata rīki un uzraksts: J. D. Felsko 1833.

1832. gada pavasarī Johans Daniels Felsko devās uz Austrumprūsiju un tēva dzimto pilsētu Kēnisbergu, kur, iespējams, vēl dzīvoja viņa vecvecāki – darbarīku izgatavotājs Johans Filips Felskaus (*Zeugmachersgeselle Johann Philip Felskau*) ar sievu Mariju Elizabeti Landšafti (*Maria Elisabeth Landschaft*). Kēnisberga toreiz bija nocietinājumu vaļņu un mūru ieskauta pilsēta, kur dominēja sarkano ķieģeļu ēkas. Tā paša gada rudenī Felsko pārcēlās uz Varšavu, kas tolaik atradās cariskās Krievijas impērijai pakļautā teritorijā, un kā mūrniekzellis iesaistījās citadeles būvniecībā. Tālāk viņa ceļš veda uz Rietumprūsijas pilsētu Pozeni (*Posen*, tag. Poznań). Nākamā Felsko apstāšanās vieta bija Prūsijas apvienotās karalistes galvaspilsēta Berlīne. Patlaban nevar precīzi pateikt, vai uzturēšanās Berlīnē bija vienas dienas vizīte, kad, iespējams, apskatīti tikai populārākie arhitektūras objekti, vai mūrniekzeļļa viena darba sezona, kad detalizēti varēts iepazīties ar Berlīnes Būvakadēmijas apmācības sistēmu. No Berlīnes Felsko ceļš veda ziemeļaustrumu virzienā uz Lībeku, viduslaiku tirdzniecības savienības – Hanzas – metropoli, kas mūrniekzellim piedāvāja bagātīgu autentisko viduslaiku ķieģeļu arhitektūras studiju materiālu. No Lībekas Felsko devās uz Dāniju.

Sadaļā par Felsko studijām Kopenhāgenas Karaliskajā daiļo mākslu akadēmijā ieskicēta vispārējā arhitektoniskā situācija pilsētā, kur 18. gs. noteikta loma bija pieaicinātajiem franču arhitektiem un viņu projektētajām klasicisma ēkām, bet 19. gs. pirmajā ceturksnī dāņu arhitekti orientējās uz angļu arhitektūras palladiskiem paraugiem. Felsko studijas Kopenhāgenas Karaliskajā daiļo mākslu akadēmijā notika klasicizējošās tradīcijās. 1835. gada rudenī, kad viņš rakstīja iesniegumu par uzņemšanu akadēmijā, tur vēl valdīja 18. gs. vidū izveidotā apmācības sistēma. Felsko studijas sāka Otrajā arhitektūras skolā, kas bija paredzēta audzēkņiem ar priekšzināšanām. Par pasniedzējiem tur strādāja vadošie Dānijas arhitekti Kristians Frederiks Hansens (*Christian Frederik Hansen*, 1756–1845) un Jergens Hansens Kohs (*Jørgen Hansen Koch*, 1787–1860), savukārt speciāli topošajiem arhitektiem paredzēto Ornamentu skolu vadīja no Vācijas ieceļojušais, paraugkrājuma un vairāku mācību grāmatu autors Gustafs Frīdrihs Hečs (*Gustav Friedrich Hetsch*, 1788–1864). Minētie trīs pedagogi bija vairākkārt ceļojuši pa Eiropu un ilgstoši uzturējušies nozīmīgākajos kultūras centros, tāpēc viņu

personiskā pieredze un ceļojumu skices studentiem varēja būt neatsverams materiāls Eiropas arhitektūras vēstures izzināšanā. 1838. gada 18. aprīlī, plānojot atgriezties Rīgā, Felsko iesniedza lūgumrakstu Karaliskās daiļo mākslu akadēmijas vadībai: “[..] trīs gadus esmu apmeklējis akadēmiju un tagad, atgriežoties dzimtenē, pazemīgi lūdzu izsniegt man atestātu vai rekomendāciju, kas manā tēvzemē būtu ļoti svarīga un nepieciešama.” Divdesmit piecu gadu vecumā atgriezies Rīgā, Felsko iesaistījās Sv. Pētera baznīcas remontdarbos. Domājams, tieši tad Rīgas rāte izšķīrās par viņa studiju finansiālu atbalstītānu. Jau 1838. gada rudenī Kopenhāgenas Karaliskās daiļo mākslu akadēmijas gadskārtējā izstādē Šarlotenburgas pils telpās par joniešu ordera kapiteli Felsko saņēma balvu. Nākamā – 1839. gada izstādē Felsko piedalījās ar diviem darbiem – korintiešu ordera kapiteļa modeli un arsenāla projektu. Par korintiešu kapiteļa modeli viņam piešķīra naudas balvu, bet par arsenāla projektu – mazo sudraba medaļu. 1840. gadā Johans Daniels Felsko studijas Kopenhāgenas Karaliskajā daiļo mākslu akadēmijā pabeidza, neiesaistoties konkursā par Lielo zelta medaļu un studiju ceļojumu uz Romu.

Rīgā Felsko atgriezās 1841. gada rudenī. 1842. gada 7. februārī Rīgas Mazās ģildes izsniegtais mūrniekmeistara diploms viņu reabilitēja praktiķu – mūrnieku amata meistarū – acīs, kuriem tālās Kopenhāgenas Karaliskajā daiļo mākslu akadēmijā iegūtā kvalifikācija šķita sveša un nepārliecinoša. Tā pašā gada 19. jūlijā Johans Daniels Felsko salaulājās ar Georgīni Vilhelmīni Grosu (*Georgine Wilhelminie Gross*, 1823–1901) no Kopenhāgenas. Vēl zināms, ka 1842. gada rudenī viņš kā vienīgais arhitekts no 3. līdz 15. septembrim piedalījies Melngalvju nama telpās rīkotajā 1. Baltijas mākslinieku izstādē, eksponējot vairākus studiju gadu darbus un 19. gs. 40. gadu sākumā sagatavotos projektus pilsētas bāreņu patversmei un Rīgas Lielās ģildes ēkai. Tas ļauj koriģēt minēto celtnu būvvēstures datējumus.

1843. gada 6. septembrī Johans Daniels Felsko kļuva par Rīgas pilsētas būvmeistara Jakoba Grēna (*Jakob Graen*, 1779–1844) adjutantu (asistentu), bet 1844. gada 27. maijā viņu iecēla par Rīgas rātes kases kolēģijas būvmeistaru (saīsināti – pilsētas būvmeistars). Sākot ar Felsko, pilsētas būvmeistaru godāja arī par pilsētas arhitektu (*Stadtarchitekt*). Felsko dzīves laikā abi termini dokumentācijā nereti izmantoti paralēli, jo viņš bija arhitekts pēc profesijas un būvmeistars pēc ieņemamā amata. Pats Felsko piebilda “pilsētas arhitekts” savam parakstam konsekventi pievienoja pēc 1851. gada 31. oktobra, kad viņš Pēterburgas Mākslas akadēmijā par izsludināto tēmu “Projekts savrupmājai, kas paredzēta izīrēšanai” ieguva ārpusklašu mākslinieka grādu būvmākslas specialitātē (krievu val.: *звание неклассного художника*; vācu val.: *im Fache der Baukunst zu Künstlern*

ohne Klassenrang). Biogrāfijas nodaļā autore detalizēti apskata arī Rīgas pilsētas arhitekta un Rīgas rātes kases kolēģijas būvmeistara darba pienākumus un cariskās Krievijas ierēdņa karjeru (dienesta pakāpes), atalgojumu, apbalvojumus, kā arī valsts apmaksātos ceļojumus ārpus impērijas laikā no 1855. līdz 1879. gadam. Trīsdesmit sešu gadu ilgajā valsts dienestā Johana Daniela Felsko karjera kopumā raksturojama kā veiksmīga un augšupejoša, bez ārēji saskatāmām problēmām vai konfliktiem. No Rīgas rātes formulāros fiksētās informācijas īpaši jāizceļ Felsko pēdējais brauciens uz Vīni 1873. gada augustā, kad viņš iepazīna Pasaules sasniegumu izstādi un Austrijas galvaspilsētas arhitektūras mantojumu, kas guva atskaņas arhitekta turpmākajā radošajā darbībā.

1879. gada 1. aprīlī Johans Daniels Felsko pārstāja pildīt Rīgas pilsētas arhitekta pienākumus. Viņa aktīvie gadi valsts dienestā noslēdzās. Turpmākos divdesmit gadus viņš turpināja piedalīties dažādās profesionālās vērtēšanas komisijās, kā arī saņēma atzinības un apsveikumus no mūrnieku un arhitektu organizācijām.

Johans Daniels Felsko nomira 1902. gada 24. septembrī (pēc jaunā stila – 7. oktobrī) 88 gadu vecumā. Par pilsētas arhitekta ģimenes kapavietu Lielajos kapos vēl šodien liecina tēlnieka Augusta Folca (*August Volz*, 1851–1926) veidotais melnā marmora obelisks.

I.2. JOHANA DANIELA FELSKO PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS VISPĀRĒJA INTERPRETĀCIJA

Pirmās daļas otrajā nodaļā sniegts vispārējs pārskats par Johana Daniela Felsko profesionālo darbību. Lai iegūtu viengabalainu ainu par arhitekta profesionālo veikumu mūža garumā, atspoguļota viņa personiskā rokraksta veidošanās un attīstība, kā arī darbības daudzpusība un stilistiskās tendences četrās desmitgadēs.

I.2.1. Sākotnējā pieredze būvmeistara amatā. 19. gs. 40. gadi

Katras desmitgades ievadā dots lakonisks ieskats pilsētas ekonomiskajā situācijā, kas bija priekšnoteikums celtniecības intensitātes maiņām. Felsko darbības sākumposmā Rīgas būvniecība bija panīkusi, tajā dominēja amatnieciska rakstura tendences, mūrnieki un namdari tiesības vadīt būvdarbus ieguva, piedaloties mazāksolīšanā. Pilsētā bija tikai daži akadēmiski izglītoti arhitekti, piemēram, Karls Adamsons (*Karl Adamson*, 1809–?), Pauls Hardenaks (*Paul Hardenack*, 1820–1879) un Dāvids Oltofs (*David Olltoff*, 1820–1857), kuru vārdi mūsdienās ir pasveši pat nozares profesionāļiem. Šāda situācija jaunajam akadēmiski izglītotajam arhitektam, stājoties Rīgas pilsētas būvmeistara amatā, izrādījās labvēlīga. Felsko 19. gs.

40. gadu projektus tematiski varētu dalīt trīs grupās: sakrālo būvju, sabiedrisko ēku projekti un saimnieciski funkcionālas ēkas Rīgas pilsētas lauku īpašumos. Jāuzsver, ka šīs trīs grupas viņa daiļradē pastāvēja visu profesionālās darbības laiku.

Zināmie Felsko 19. gs. 40. gadu darbi Rīgā apliecina viņu kā vēsturisko stilu pārzinātāju, kas līdzās aprobētiem klasicizējošiem risinājumiem (Rīgas pilsētas rātsnams, 1846–1850; Dubultu saviesīgās ēkas jaunbūve, 1847–1848) pilsētvidē centās ieviest novatoriskus neogotikas elementus (pilsētas bāreņu patversme, 1845–1846; Rīgas Sv. Jāņa baznīcas torņa rekonstrukcija, 1849–1850; Rīgas Sv. Pētera baznīcas interjera pārveide, 1847–1850). Pilsētas būvmeistara projekti nenonāca pretrunā ar Krievijas impērijas apstiprinātajiem ēku paraugfasāžu krājumiem, kas bija saistoši Rīgā līdz 1850. gadam, jo Pēterburgā akceptētajos izdevumos dominēja klasicisms, bet laikā no 1843. līdz 1846. gadam tajos nereti bija iekļautas arī slaidas neogotiskas smailarkas. Savdabīgs Rīgas rātes būvmeistara un Vidzemes guberņas arhitekta palīga Paula Hardenaka sadarbības piemērs ir Sv. Jura hospitāļa pārbūve un paplašināšana (1845–1846), kur Felsko sagatavoja jauno korpusu rasējumus.

I.2.2. Johana Daniela Felsko darbība 19. gs. 50. gados

Ar plašāku vērienu Johana Daniela Felsko radošās potences sāka atraisīties 19. gs. 50. gados, kad viņa darbībā novērojama lielāka stilistiskā daudzveidība un nosliece uz eksperimentiem. Kā novitāte jāizceļ neorenesanses, pusloka stila un tobrīd aktuālā t. s. normaņu stila ienākšana arhitekta daiļradē. Saglabājās arī neogotiskie un klasicizējošie risinājumi. 50. gadu sabiedrisko ēku projekti (Sv. Mārtiņa baznīca, 1851–1853; Nodokļu pārvaldes ēka, 1853; Mazās ģildes patversme, 1854–1855; Melngalvju nams, 1857–1859) apliecina Rīgas būvmeistara interesi par neorenesanses daudzveidīgajām izpausmēm. Savukārt sakrālajos projektos (Sv. Mārtiņa baznīca, 1850–1853; Piņķu Sv. Annas baznīca, 1852–1854; Piņķu Sv. Nikolaja baznīca, 1856; Sāpju Dievmātes baznīcas rekonstrukcija, 1859–1860) dominēja pusloka stila daudzveidīgās variācijas. 50. gadu beigās Felsko kā sakrālajā, tā arī profānajā arhitektūrā pakāpeniski pievērsās neogotikai (tirgotāja Švābes nama pārbūves projekts Rātslaukumā, 1857; Melngalvju nama fasāde, 1857–1859; Olaines (*Olai*) kungu mājas projekts, 19. gs. 50.–60. gadu mija; Ūlu (*Uhla, Uulu*) pils pie Pērnavas, 1859–1860). Neogotikas formās Iekšrīgā pie Paula bastiona uzcēla arī Anglikāņu baznīcu (1853, 1857–1859).

I.2.2.1. Rīgas plānojuma rekonstrukcijas projekts. 1856–1857.

Vispārējā daiļrades pārskatā iekļauts arī Felsko ieguldījums pilsētas plānojuma rekonstrukcijas projekta izstrādē laikā no 1856. gada marta līdz

1857. gada janvārim. Balstoties uz Latvijas un Krievijas arhīvu materiāliem un fiksētajiem 19. gs. pirmajā pusē veiktajiem Eiropas pilsētu plānojuma pārveides darbiem, autore konstatējusi tos plānus, kas, iespējams, kalpoja par paraugu Rīgas plānojumam. Felsko konceptuāli sagatavotajā Rīgas plānojuma rekonstrukcijas projektā konsolidēti abi Eiropā 19. gs. vidū izplatītie pilsētībūvnieciskie risinājumi, kas uzskatāmi atklājas ne tikai Vīnes un Parīzes piemēros, bet arī Ziemeļvācijas pilsētu Hamburgas un Lībekas plānojuma izmaiņās. Rīgā vecpilsēta saglabāja viduslaicīgo ielu tīkla struktūru, jaunas brīvi stāvošas sabiedriskās ēkas plānoja celt pie līkumotā kanāla, bet, savienojot Iekšrīgas ielas ar priekšpilsētu maģistrālēm un Daugavas krastmalu, atsevišķos segmentos nojauca ēkas un veidoja jaunus, taisnus ielu posmus. Vienota pilsētībūvnieciska ansambļa izveide Rīgā sasauca ar 19. gs. 50. gadu pilsētu plānojuma idejām Maskavā un Pēterburgā. Cariskās Krievijas noteikto finansiālo ierobežojumu dēļ Felsko koncepcija netika pilnībā realizēta.

I.2.3. Radošais pacēlums. 19. gs. 60. gadi

Rīgas 19. gs. 60. gadu ekonomiskais uzplaukums bija cieši saistīts ar intensīvu celtniecību. Paralēli nocietinājumu likvidācijas darbu noslēguma fāzei Rīgā tapa vairāki sabiedrisko ēku projekti. Pieprasījums noteica ne vien Rīgā dzimušu un augušu arhitektu (Johans Daniels Felsko un Jānis Frīdrihs Baumanis (*Johann Friedrich Baumann*, 1834–1891)) nodarbināšanu, bet arī papildspēku pieaicināšanu no Pēterburgas un ārzemēm. Rīgas sabiedrisko ēku arhitektūrā tolaik valdīja uzkrītošs arhitektoniski stilistiskais plurālisms. Joprojām klasicizējoši fasāžu dekoratīvie elementi (Pilsētas teātris, Amatu biedrības nams) mijās ar daudzveidīgām historisma izteiksmes variācijām: neorenesanse (Vidzemes bruņniecības nams), neogotika (Mazā ģilde, gāzes iestāde), pusloka stils (Baltijas Politehnikums, Rīgas Reālgimnāzija).

19. gs. 60. gadi ir profesionāli ražīgākā desmitgade Felsko darbībā. 60. gadu sākumā arhitekts galvenokārt pievērsās projektēšanai – paralēli tapa vairāku dievnamu un sabiedrisko ēku projekti. Felsko izmantoja neogotikas un pusloka stila piedāvātās iespējas, atsevišķos gadījumos labi nodērēja arī atturīgi traktēti klasiskie dekoratīvie elementi. Šajā laikā ievērojami pieauga arī baznīcu jaunbūvju un rekonstrukciju piedāvājumu skaits. 60. gadu otrajā pusē katru gadu tika pabeigts kāds no lielajiem objektiem: Mazā ģilde (1864–1866), Viļķenes Sv. Katrīnas baznīca (1864–1867), Rīgas Reālgimnāzija (1865–1868), Rīgas Vecā Sv. Ģertrūdes baznīca (1864–1869). Līdztekus lielo objektu projektiem pilsētas arhitekts sagatavoja arī mazākus, ko bieži vien nerealizēja vai realizēja nākamajā desmitgadē.

19. gs. 60. gadu dzīvojamās apbūves piemēri uzskatāmi rāda kardinālās atšķirības starp bulvāru apbūvi un priekšpilsētām. Bulvāru lokā cēla trīs un četru stāvu mūra namus, bet priekšpilsētu privātipašumos būvēja vienkārša koka ēkas, ko dažkārt rotāja atturīgi lietoti klasicisma dekoratīvie elementi.

I.2.4. Profesionālās darbības pēdējais posms. 19. gs. 70. gadi

19. gs. 70. gados Rīgas bulvāru lokā un priekšpilsētās aizvien pieaugošos tempos turpinājās būvdarbi – tika celtas sabiedriskās ēkas un dzīvojamie nami. Minētie gadi ir Johana Daniela Felsko profesionālās darbības pēdējā aktīvā desmitgade, kad pēc viņa projektiem uzcēla septiņas nozīmīgas sabiedriskās ēkas. Pēc Felsko projektiem Rīgas priekšpilsētā un pilsētas lauku īpašumos uzbūvētās sakrālās celtnes (Piņķu Sv. Nikolaja baznīca, 1873–1874; Sarkandaugavas Sv. Trīsvienības baznīca, 1876–1878; Viļķenes Sv. Katrīnas baznīca, 1875–1879; Ikšķiles baznīca, 1879–1880) vienoja agrās gotikas dievnamu plānojuma principi un dekoratīvie elementi. Skolu fasāžu dekoram Felsko izmantoja tolaik iecienītos neorenesanses (Pilsētas Reālskola, 1876–1879) un klasicizējošos dekoratīvos elementus (Amatu biedrības Amatniecības skola, 1876–1877). 19. gs. 70. gadu sākumā pilsētas arhitekts izstrādāja Rīgai novatorisku slimnīcas kompleksu, kur atsevišķi korpusi bija saistīti ar segtām galerijām. Otrs unikāls, pusloka stilā risināts komplekss bija Pēterburgas tirgotāja Firsas Mironova Sadovņikova (*Фирс Миронов Садовников, ?–1853*) vārdā nosauktā labdarības iestāde (1873, 1874–1876), kas apvienoja pareizticīgo baznīcas, skolas un veco ļaužu patversmes [slimnīcas – *D. L.*] funkcijas.

Felsko 19. gs. 70. gados projektēto dzīvojamo ēku piemēri rāda samērā plašu arhitektonisko ideju spektru no greznas bulvāru loka trīsstāvu savrupmājas neorenesanses stilistikā ar bagātīgu fasāžu plastisko apdari līdz priekšpilsētu amata meistaruru vairākstāvu mūra vai koka namiem ar īres dzīvokļiem un klasicizējošiem elementiem fasāžu dekorā.

Kaut arī Johans Daniels Felsko relatīvi agri (19. gs. 40. gados) sāka izmantot neogotikas stilistikās iespējas un kā viens no pirmajiem (19. gs. 50. gadu sākumā) ienesa Rīgas arhitektūrā neorenesanses un pusloka stila motīvus, tomēr meistara visa radošā mūža laikā paralēli nozīmīgiem neostilu paraugiem sastopami klasiskajā tradīcijā bāzēti projekti, kas apliecina Kopenhāģenas Karaliskajā daiļo mākslu akadēmijā apgūto zināšanu noturību.

II daļa. ATSEVIŠĶU CELTŅU BŪVVĒSTURE UN STILISTIKA

II.1. SAKRĀLĀS ARHITEKTŪRAS DOMINANTE

JOHANA DANIELA FELSKO DAIĻRADĒ

Nodaļā stilistiski un hronoloģiski secīgi aplūkots arhitekta ieguldījums baznīcu celtniecībā. Neatkarīgi no arhitektoniskās stilistikas un ēkas būvniecības rakstura (jaunbūve vai rekonstrukcija) Felsko projektētās baznīcas, kas detalizēti aprakstītas un analizētas trijās apakšnodaļās, veido hronoloģiski vienotu veselumu, uzskatāmi atklājot noteiktu attīstības līkni, jo Rīgas pilsētas arhitekts nav krasi nodalījis dievnama plānojuma principus, saistot tos tikai ar vienu konkrētu stilistisko tendenci. Arī atsevišķu celtnes būvobjektu traktējums, kas sākotnēji izmantots rekonstrukcijā, vēlāk sekmīgi tika lietots jaunbūvēs un turpmāk kļuva par Felsko arhitektoniskā rokraksta neatņemamu sastāvdaļu.

II.1.1. Pusloka stils. Nodaļas ievadā sniegts lakonisks ieskats pusloka stila pirmsākumos, formālajā daudzveidībā, specifiskā un hronoloģijā Vācijas atsevišķos arhitektūras centros, turpmāk Latvijas arhitektoniskās parādības atklājot Eiropas 19. gs. būvmākslas kontekstā.

II.1.1.1. Rīgas Sv. Mārtiņa baznīca (projekts 1850; celta 1851–1853). Felsko šeit galvenokārt izmantojis Itālijas renesanses arhitektoniski dekoratīvos principus un formas. Interese par renesansi bija raksturīga 19. gs. 40.–50. gadu arhitektūrai arī citās zemēs. Vācu kultūras telpā to galvenokārt saista ar Berlīni un valdnieka Frīdriha Vilhelma IV (*Friedrich Wilhelm IV*, 1795–1861) pastiprināto interesi par Itālijas renesanses laikmeta mākslu un arhitektūru. Felsko daiļradē Sv. Mārtiņa baznīca ir savrupa parādība. Arhitekts izmantojis klasicisma tradīcijās balstītu baznīcu plānu ar izteiktu simetriju. Felsko projektētā Rīgas Sv. Mārtiņa baznīca paplašināta pēc arhitekta Heinriha Karla Šēla (*Heinrich Karl Scheel*, 1829–1909) projekta (1886–1887), piebūvējot divtorņu fasādi un altāra apsīdu austrumu daļā.

II.1.1.2. Piņķu Sv. Annas baznīca (projekts 1852; celta 1853–1854). Baznīcas plānā arhitekts paredzēja kapelas – sakristejas izvietojumu altāra apsīdas būvobjektā, ko no draudzes telpas atdala letnera tipa altāris. Šo principu Felsko turpmāk lietoja arī citu baznīcu projektos. Pusloka stila ietvaros viņš daudz labprātāk un plašāk izmantoja romānikas un agrās gotikas formas, kas lieliski noderēja nelielu dievnamu celtniecībai Rīgas pilsētas lauku draudžu īpašumos. Sarkano ķieģeļu un pelēko laukakmeņu pretstatījumā Felsko atklājas kā polihromijas meistars.

II.1.1.3. Piņķu Sv. Nikolaja baznīca. Nerealizētais baznīcas projekts (1856) ir svarīgs Felsko sakrālo celtnes būvobjektu komponēšanas principu izziņošanai un pusloka stila attīstībai Latvijas arhitektūrā, tāpēc tas apskatīts

detalizētāk. Piņķu Sv. Nikolaja baznīcas projekts parāda, ka Felsko baznīcu fasāžu risinājumā var konstatēt Hannoveres arhitektūras skolai tuvināta pusloka stila versiju. Dievnama projekta pirmais variants dokumentē Felsko 19. gs. 50. gadu otrās puses radošos meklējumus, kas no askētiskas vienkāršības plānā un fasāžu dekorā piedzīvoja izvērsumu komplikētības virzienā.

II.1.1.4. Viļķenes Sv. Katrīnas baznīca (projekti 1859–1861; celta 1864–1867; paplašināta 1875–1879). Dievnama celtniecību pusloka stilā varētu skaidrot ar būvniecības saskaņošanas garo vēsturi un būvdarbu diviem periodiem. Viļķenes Sv. Katrīnas baznīcas arhitektūrā sastopama dekoratīvo elementu vislielākā stilistiskā daudzveidība Felsko daiļradē. Dievnama sākotnējā risinājumā 19. gs. 60. gadu vidū izmantotas iepriekšējo gadu Felsko baznīcu plānojumu idejas. Pēc paplašināšanas darbiem 70. gadu otrajā pusē Viļķenes baznīcas austrumu daļas plānojums kļuva radniecīgs Sarkandaugavas Sv. Trīsvienības baznīcai.

II.1.1.5. Salas Sv. Jāņa baznīca (projekts un tāmes 1864–1868; celta un iekārtota 1869–1873). Tā ir hronoloģiski pēdējā sakrālā celtnē, ko Felsko projektēja pusloka stilā. Pēc arhīvu materiāliem zināms, ka Rīgas pilsētas arhitekts tikai izstrādāja baznīcas projektu un sagatavoja būvdarbu tāmes. Salas baznīcas plāna ideja aizgūta no divus gadus iepriekš sagatavotā (1862), bet nerealizētā Piņķu Sv. Nikolaja baznīcas neogotiskā projekta. Salas Sv. Jāņa baznīcas lielās logailas ar pusloka pārsegumu un Florences tipa spraišļojumu, kā arī rietumu torņa stāvu proporcijas ir radniecīgas Viļķenes Sv. Katrīnas baznīcai. Salīdzinot Johana Kristofa Broces (*Johann Christoph Brotze*, 1742–1823) 19. gs. sākuma zīmējumu un uzcelto baznīcu, varētu pat teikt, ka akmens mūra un ķieģeļu izmantojumu Felsko pārņēmis no 17. gs. celtās Sv. Jāņa baznīcas. Tas sakrīt ar Heinriha Hībša (*Heinrich Hübsch*, 1795–1863) ideju par reģionālo vēsturisko būvformu izmantošanu 19. gs. celtnēs. Katra Felsko uzceltā pusloka stila baznīca ir unikāla un oriģināla, kaut arī projekta izstrādes gaitā viņš nereti paralēli strādāja pie divu baznīcu celtniecības dokumentācijas.

II.1.2. Neogotika. Apakšnodaļas ievadā autore lakoniski iepazīstina ar baznīcu neogotikas pirmsākumiem Eiropā, norādot uz sakrālās arhitektūras attīstības ceļu no romantiskām fantāzijām un klasicizējošiem būvapjomiem ar neogotisku dekoru līdz dogmatiskām viduslaiku gotikas celtnu kopijām vai brīvām augstās un vēlās gotikas katedrāļu būvapjomu interpretācijām. 19. gs. 40. gados Eiropā aizvien biežāk parādījās arī teorētiski, praktiski un vēsturiski apcerējumi par gotiku. Nelielais pārskats atklāj intelektuāli piesātināto un praktiskās būvniecības rosīgo ainu, kas pastāvēja Eiropā laikā, kad Rīgas pilsētas arhitekts Felsko uzsāka neogotisku baznīcu projektēšanu.

II.1.2.1. Rīgas Anglikāņu baznīca (projekts 1852; celta 1853, 1857–1859). Dievnams kļuva par iespaidīgu Felsko neogotisko baznīcu celtniecības pieteikumu, kas jau pašā sākumā apliecināja viņu kā gotisko formu un konstrukciju pārzinātāju un virtuozu interpretētāju, kurš vienlaicīgi saglabāja klasicisma tradīcijās balstītu simetrisku plānu. Nav šaubu, ka Felsko, projektējot Anglikāņu baznīcu, ar dažādu Anglijas gotikas atdzimšanai veltītu izdevumu starpniecību studēja anglikāņu neogotiskās arhitektūras paraugus. Līdzās angļu gotikas inspirācijai vairāku būvprojoma daļu un dekoratīvo elementu traktējumā Anglikāņu baznīcā var saskatīt vācu arhitektu Frīdriha Hofštata (*Friedrich Hoffstadt*, 1802–1846) un Georga Gotloba Ungevitera 19. gs. 40.–50. gados publicēto paraugu ietekmi. Jāuzsver, ka Felsko izstrādāja savdabīgi oriģinālu Rīgas Anglikāņu baznīcas projektu, kas vienlīdz labi apmierināja britus, kuri vēlējās analogijas ar Anglijas neogotikas baznīcām, un arī rīdziniekus, kam pašsaprotams likās Ziemeļeiropas celtniecības tradīcijai raksturīgais sarkanā ķieģeļa lietojums dievnama arhitektūrā. Arī pats Felsko vēlējies sabalansēt pasūtītāja vēlmes un vietējo būvtradīciju, lai Anglikāņu baznīca harmoniski iekļautos apkārtējā Vecrīgas apbūvē.

II.1.2.2. Rīgas Vecā Sv. Ģertrūdes baznīca (projekts 1863; celta un iekārtota 1864–1869). Felsko projektētās otrās ķieģeļu neogotikas celtnes projektā respektēti pirms diviem gadiem (1861) Eizenahā pieņemtie luterāņu baznīcu 16 punktos iekļautie celtniecības pamatprincipi. Tik precīza sekošana Eizenahas regulai Felsko daiļradē turpmāk netiks konstatēta. Vecās Sv. Ģertrūdes baznīcas projekts parāda Felsko kā historisma laikmeta arhitektu, kas iedvesmojies gan no laikabiedru – neogotikas arhitektu Daniela Olmillerā (*Daniel Ohlmüller*, 1791–1839) un Džordža Gilberta Skota radītajām celtnēm, gan Georga Gotloba Ungevitera paraugu krājumiem, gan viduslaiku augstās gotikas arhitektūras atsevišķu būvprojomu risinājumiem. Felsko daiļradē Rīgas Vecā Sv. Ģertrūdes baznīca nenoliedzami ir dekoratīvi vispiesātinātākā augstās un vēlās gotikas formās risinātā sakrālā celtnē. Tas apliecina sekošanu Eiropā 19. gs. 40.–50. gados dominējošam neogotikas redzējumam. Tomēr realizētajā variantā salīdzinājumā ar citu zemju piemēriem jārunā par askētisku dekoratīvo elementu izvēlē. Baznīcas plāna latīņu krusta forma un halles tipa draudzes telpa klasificējama kā vācu zemēs tolaik iecienīts plānojuma un būvprojoma traktējums, nesaistot to ar konkrētu prototipu.

II.1.2.3. Piņķu Sv. Nikolaja (tag. Sv. Jāņa) baznīca (projekti 1856, 1862, 1871; celta 1872–1874). Uzcelta Rīgas pilsētas lauku īpašumā, tā pārstāv Felsko 19. gs. 70. gados celtos dievnamus ar askētisku arhitektonisko formu traktējumu agrās gotikas garā. Baznīcas plānojumā

arhitekts palicis uzticīgs jau 60. gadu sākumā formulētajam pamatprincipam ar poligonālu apsīdu un torni rietumu fasādē. Piņķu Sv. Nikolaja baznīcai Felsko izstrādājis trīs projekta variantus (pirmo pusloka stila formās, nākamos divus – neogotiskus). Projektējot un ceļot Sv. Nikolaja baznīcu, viņš apliecinājis, ka ar relatīvi nelielu finansējumu var izveidot arhitektoniski un mākslinieciski vienotu ansambli, kurā arhitekta radošais gars konsolidējies ar citu zemju neogotiskajiem meklējumiem noteiktā laikposmā.

II.1.2.4. Sarkandaugavas Sv. Trīsvienības baznīca (projekts 1874; celta 1876–1878). Tas ir pēdējais Felsko projektētais neogotiskais dievnams, kam arhitekts konsekventi izvēlējies agrās gotikas baznīcu plānu paraugus un arhitektoniski dekoratīvos elementus. Analoga sakrālo celtņu interpretācija rodama arhitekta, pedagoga un parauggrāmatu autora Georga Gotloba Ungeviters daiļradē.

Felsko neogotisko sakrālo celtņu arhitektoniskā savdabība neatkarīgi no izmantotajām agrās, augstās vai vēlās gotikas formām meklējama proporciju elegancē, visu būvapjomu savstarpējā saskaņošanā un vieglumā, kāds nav raksturīgs citu vācu kultūrtelpas arhitektu analogiskai daiļradei 19. gs. 60.–70. gados.

II.1.3. Pārbūves un rekonstrukcijas. Četros baznīcu rekonstrukciju projektos Felsko ar pietāti attiecies pret sākotnējo būvapjomu, cenšoties panākt jauno arhitektonisko elementu maksimālu, stilistiski organisku sasaisti ar vēsturisko ēku.

II.1.3.1. Rīgas Sv. Jāņa baznīcas tornis. Tā rekonstrukcija (1849–1850) bija Felsko pirmais darbs sakrālās arhitektūras jomā. Pēc 1848. gada novembra vētras projektētajam tornītim Rīgas Sv. Jāņa baznīcas draudzes telpas austrumu daļā viņš izvēlējās tolaik Eiropā populāru, bet Rīgā novatorisku neogotiskā jumta torņa (*Dachreiter*) būvapjoma traktējumu, kas arī mūsdienās atzīstams par veiksmīgāko piedāvājumu.

II.1.3.2. Rīgas Sāpju Dievmātes baznīca (projekti 1849, 1854, 1858; pārbūvēta 1859–1860). Dievnama fasādes atklāj Felsko zināšanas un izpratni par pusloka stilu, brīvi kompilējot romānikas, gotikas un renesanses dekoratīvos motīvus. Fasāžu dekoram nav tiešas pēctecības arhitekta daiļradē. Savukārt baznīcas plānojuma rekonstrukcija organiski iekļaujas Felsko projektēto baznīcu attīstības kopainā.

II.1.3.3. Rīgas Doma baznīca (projekts 1859; pārbūvēta 1862–1867). Strādājot ar arhīva materiāliem, autorei izdevās noskaidrot, ka nelielus remontdarbus Rīgas Domā Felsko sācis vadīt jau 1849. gadā. Pēc viņa projektiem darbi turpināti līdz 1867. gadam. 1859. gadā izstrādāts projekts, kas paredzēja nojaukt nelielas dzīvojamās ēkas un noliktavas pie baznīcas

torņa fasādes un ap ziemeļu portālu. Veicot torņa fasādes rekonstrukciju, tika realizēta (1862–1865) variācija par vēsturisko portālu ar apaļo loga rozi virs tā, jo zemes līmeņa paugstinājums neatļāva atkārtot sākotnējās loga rozes proporcijas. Ziemeļu portāla priekšhalle (1866–1867) ir Felsko brīva, radoša interpretācija, kas plānota ar mērķi maksimāli iekļauties jau esošajā garenfasādes līnijā un jumtam izmantot sānu joma pārsegumu. Autore izsekojusi arī hipotētiskajiem ziemeļu portāla priekšhalles prototipiem Eiropā. Felsko ieceres Rīgas Domā tika īstenotas daļēji.

II.1.3.4. Ikšķiles baznīca (projekti un tāmes 1866, 1871, 1873, 1875, 1878; pārbūvēta 1879–1880). Tā ir pēdējā Felsko pārbūvētā baznīca. Viduslaiku celtni viņš izvēlējās savām 19. gs. 70. gadu sakrālajām būvēm raksturīgo plānojumu. Vienlaicīgi arhitekts stilistiski un hronoloģiski pieskaņojās jau esošai ēkai. Ar monolīto rietumu daļas būvapjomu Felsko radīja asociācijas ar agro viduslaiku arhitektūras formām, vienlaicīgi piešķirot torņa fasādei reprezentatīvu tēlu.

II.2. JOHANA DANIELA FELSKO IEGULDĪJUMS SABIEDRISKO ĒKU ARHITEKTŪRĀ

Otrās daļas otrai nodaļai ir četras apakšnodaļas, kurās aplūkoti un stilistiski analizēti Felsko agrie sabiedrisko ēku projekti (jaunbūves un pārbūves). Tad seko Mazās (amatnieku jeb Sv. Jāņa) ģildes ēkas komplicētā būvvēsture un projektu varianti. Nodaļu noslēdz skolu ēkas Rīgas bulvāru lokā un labdarības iestādes.

II.2.1. Agrie projekti. 1842–1859

Daiļrades agrīnajā posmā Felsko daiļradē paralēli sastopamas sabiedrisko ēku jaunbūves un pārbūves. Doktora darbā sākotnēji hronoloģiskā secībā apskatītas jaunbūves, bet pēc tam – ēku pārbūves.

II.2.1.1. Dubultu saviesīgā ēka (celta 1847–1848). Projektā būvapjoma modelējumu noteikušas klasicisma idejas, kur kubveida pamatkorpusam pieslēdzas nedaudz liekta kolonāde ar altānu virs tās. 19. gs. pirmās puses saviesīgo (sabiedrisko) ēku arhitektūrā nereti ar kolonādi centās panākt celtnes un apstādījumu šķietamu vienotību. Šādu risinājumu 1837.–1840. gadā Bādenbādenes dzērienu hallē izmantojis arī Heinrihs Hībšs. Dubultu saviesīgās ēkas projekta stāvu plānos norādīta arī centrālo telpu funkcija. Pirmajā stāvā arhitekts bija paredzējis Lielo deju zāli, biljarda un spēļu telpas, otrajā – koncertzāli ar skatuvi, kam piekļaujas altāns, lielā ēdamzāle, foajē, smēķētāju telpa un citas. Autores rīcībā pašreiz nav informācijas, cik precīzi Felsko projekts tika realizēts, jo 1877. gadā ēka nodega un vizuālais materiāls nav saglabājies.

II.2.1.2. Ēka ugunsdzēsējiem un noliktavu uzraugam Maskavas priekšpilsētā (projekts 1859). Felsko šeit izmantojis gruntsgabala sniegtās priekšrocības (novietojums ielu krustojumā), vienlaikus ievērojot stratēģisko uzdevumu (teritorijas pārraudzīšana), kas paredzēja atvērtību un paaugstinātu skatpunktu (torni) pret Spīķeriem, bet noslēgtību pret ielu. Fasādēm Felsko izvēlējies klasicizējošās (palladiskās) arhitektūras motīvus, kas lietoti ļoti atturīgi.

II.2.1.3. Pilsētas bāreņu patversme (projekts 1842; celta 1845–1846). Ēkas plāns pēc Felsko projektētās pārbūves nav saglabājies. Vienīgā informatīvā liecība par rekonstruēto ēku ir 1873. gada publikācija, jo namu pārbūvēja 19. gs. beigās. Felsko it kā “pielaikojis” ēkas fasādei dažādus neogotikas elementus (gotika kā aplikācija). Šāds traktējums 19. gs. pirmajā pusē bija raksturīgs. Analogs dekoratīvo elementu lietojums fiksēts Reinhardbrunnas pilī pie Gotas (*Reinhardtsbrunn bei Gotha*, 1828–1835), kas tapusi kā Gustava Eberharda (*Gustav Eberhard*, 1805–1880) un Karla Aleksandra fon Heidelofa (*Karl Alexander von Heideloff*, 1789–1865) sadarbības projekts.

II.2.1.4. Rātsnams (projekts un tāmes 1845–1847; pārbūvēts 1848–1850). Projekts apliecina, ka arhitekts paredzēja maksimāli saglabāt vēsturisko fasādi – divi stāvi ar 17 logailu asīm, trim rizalītiem un četrpakāpju torni virs centrālā rizalīta. Rātsnama pārbūves rezultātā būtiski mainījās līdzšinējā celtnes plānojuma sistēma. Pārbūves risinājumam autore norāda vairākus iespējamus skaidrojumus: nepieciešamība rekonstruēto objektu saskaņot ar paraugfasāžu krājumiem; vēlme veidot vizuāli asociatīvu saikni ar 19. gs. sākuma klasicisma piļu arhitektūru; spēja iejusties vēsturiskajā substancē, kā arī studiju gados apgūtās klasicisma arhitektūras idejas.

II.2.1.5. Melngalvju nams. Nama pārbūvē (1857–1859) tika pārveidota galvenā fasāde, mainīts ēkas plānojums un interjera apdare. Analizējot izmaiņas Melngalvju nama galvenajā fasādē, svarīgi uzsvērt savdabīgo gotikas un renesanses elementu apvienojumu, kas bija veidojies kā dažādu laikmetu stilistiskais uzslāņojums un pastāvēja jau pirms 19. gs. vidus celtniecības darbiem. Felsko to pārvērtā par ēkas fasādes arhitektoniski dekoratīvā noformējuma principu, kārtējo reizi apliecinot spēju iejusties vēsturiskajā materiālā. Pilsētas arhitekta vadītās pārbūves laikā paaugstināja svētku zāles pārsegumu. Interjers tika noformēts neorenesanses stilā, kas atbilda tālaika priekšstatiem par bagātību un reprezentāciju.

II.2.2. Mazā ģilde (projekti 1862–1864; celta 1864–1866). Ēkas būvvesture liecina, ka projekta izstrāde un realizācija notika pretrunīgā

atmosfērā. Laikposmā no 1862. līdz 1864. gadam Felsko izstrādāja trīs projektus. Sākotnēji arhitekts paredzēja klasicisma pilīm analogu pret Ģilžu ielu vērstu galveno garenfasādi ar rizalītiem, kura būtu bagātīgi dekorēta ar neogotikas elementiem. Vienlaicīgi tā būtu analoga 19. gs. vācu pasta ēkām ar grezniem pakāpienveida zelmiņiem.

Mazās ģildes otrajā projektā (1862–1863) Felsko, saglabājot sākotnējo iecerī par pamatplāna konfigurāciju un fasāžu kompozīciju, dekoratīvo noformējumu veidojis daudz askētiskāku. Izmaiņas konstatējamas arī celtnes stāvu plānos. Centrālā ieeja – greznais perspektīvais portāls ar ģerboņa kompozīciju – no garenfasādes tika pārcelta uz gala fasādi pret Kalēju ielu (tag. Līvu laukumu). Otrajā projektā namam bija paredzētas trīs ieejas, no kurām katra aptvertu noteiktu telpu grupu. Tas ļautu racionāli izmantot ēku – vienam lielam vai trim atšķirīgiem pasākumiem. 1862. gada nogalē sagatavotais plāns dokumentē vēl kādu nerealizētu elementu: Felsko paredzēja iespēju Mazās ģildes un Lielās ģildes ēkas savienot ar tuneli.

Realizētajā variantā pret tagadējo Līvu laukumu vērstā fasāde uzrāda analogijas ar angļu neogotikas katedrālēm, bet pret tagadējo Amatu ielu iedzīvinātas Felsko pirmajos divos projektos fiksētās idejas. Ēkas plānojuma projekta varianti pamatojās uz sabiedriskās organizācijas – amatnieku ģildes – funkciju pareizu izpratni, lai tiktu nodrošināta 19. gs. 60. gadiem atbilstoša saimnieciskā darbība. Ģildes locekļu iesūnjošais pragmatisms un ierobežotie finansiālie līdzekļi kļuva par iemeslu vienkāršāka projekta izstrādei, kur plānojumu noteica trīs galveno telpu nepieciešamība: atsevišķu amatu (cunfšu) vecāko sanāksmju telpa, lielā svētku zāle un mielastu telpa. Rezultātā uzcēla ēku, kam pamatplāns pietuvināts kvadrātam. Kaut gan 19. gs. 60. gados realizētais Mazās ģildes ēkas variants bija kompromiss starp arhitekta sākotnējo iecerī un opozīcijas vēlmēm, nams joprojām lieliski iekļaujas vecpilsētas arhitektūras kopainā.

II.2.3. Skolas. Pēc Felsko projektiem Rīgas bulvāru lokā uzceltās trīs skolas – Rīgas Reālģimnāzija (projekti 1863–1864, 1865–1867; pārbūvēta 1874), Amatu biedrības Amatniecības skola (projekts 1876; celta 1876–1877), Pilsētas Reālskola (celta 1876–1879) – uzskatāmi demonstrē laikmeta jaunākos sasniegumus un atziņas mācību iestāžu celtniecībā. Felsko Rīgas skolu būvniecībā ieviesa jaunu plānojuma tipu – monolītu būvbloku ar diviem vai četriem iekšējiem pagalmiem. Pēc 19. gs. vidus tradīcijas skolas ēkā vajadzēja atrasties ne tikai mācību telpām, bet arī vadības un apkalpojošā personāla dzīvokļiem, kas lielā mērā ietekmēja ēkas plānojumu. Felsko skolu fasāžu stilistika atklāj historisma daudzveidīgās iespējas vēsturisko stilu formu izmantošanā, kad noteiktā desmitgadē dominējošās bija pusloka stila (Rīgas Reālģimnāzija) vai neorenesanses (Pilsētas

Reālskola) arhitektoniski dekoratīvās formas. Felsko izstrādātie projekti ir radniecīgi konkrētās desmitgadēs vācu kultūras telpā piedāvātajiem skolu ēku variantiem. To apliecina Hannoveres arhitekta Ludviga Debo (*Ludwig Debo*, 1818–1905) un Gofrīda Zempera (*Gottfried Semper*, 1803–1879) Drēzdenes periodā izstrādātie skolu projekti. Felsko skolu plānojuma idejas vēlāk guva atbalsi citu Rīgas mācību iestāžu celtniecībā.

II.2.4. Labdarības iestādes

19. gs. 70. gados Felsko projektējis un vadījis būvdarbus divām labdarības iestādēm, kur galvenā uzmanība veltīta celtnu plānojumam, lai nodrošinātu 19. gs. priekšstatiem atbilstošu veselības aprūpi.

II.2.4.1. Rīgas pilsētas slimnīca (projekts n. v. 1870; celta 1870–1873). Slimnīcas kompleksa celtniecība notika laikā, kad Eiropā, balstoties uz Anglijas un Francijas pieredzi, aizvien plašāk izmantoja praksē, kā arī teorētiski nostiprināja vienotus nosacījumus un priekšlikumus slimnīcu būvniecībai, kuri paredzēja balstīties uz jaunākajiem pētījumiem telpu dislokācijā, ventilācijā un apkurē, lai maksimāli veicinātu slimnieku atveseļošanu. Tolaik slimnīcu projektētāji Eiropā kā progresīvāko risinājumu bija atzinuši ap izstiepta taisnstūra pagalmu izvietotus paviljonus jeb palātu korpusus, ko savstarpēji un ar pagalma galos izvietotajām administrācijas un saimnieciskās pārvaldes ēkām savienoja galerijas. Felsko izstrādātais Rīgas pilsētas slimnīcas plānojums kvalificējams kā laikmeta novācija vācu kultūras telpā konkrētajā nozarē. To publicēja Berlīnē izdotais “*Zeitschrift für Bauwesen*” (1873. – Nr. 7. – Sp. 503–512 mit Zeichnungen auf Blatt 58 bis 60 im Atlas und auf Blatt K im Text). Felsko izstrādāto projektu realizēja daļēji, uzceļot tikai sešus palātu korpusus.

II.2.4.2. Sadovņikova labdarības iestāde (projekts 1873; celta 1874–1876). Latvijas arhitektūrā unikālais komplekss apvienoja pareizticīgo baznīcu, skolu un veco ļaužu patversmi. Celtnes fasāžu noformējumā izmantots pusloka stils, kas uzskatāmi atklājas agrās renesanses, romānikas un Bizantijas arhitektoniski dekoratīvo elementu un būvapjomu veiksmīgā sasaistē. Galvenās fasādes trīs rizalītu kompozīcija apvienojumā ar krievu bizantiskā stila krusta kupola baznīcu aizsedz monolīto vairāku korpusu būvapjomu. Sadovņikova labdarības kompleksa plānojumam konstatēta analogija Kopenhāģenas arhitektūrā un Rīgas jaunās bāreņu patversmes plānojumā.

II.3. DZĪVOJAMO ĒKU CELTNIECĪBA

Otrās daļas trešajā nodaļā apskatīti zināmie Felsko dzīvojamo ēku projekti, kas grupēti trīs apakšnodaļās: agrie projekti, celtnes Pēterburgas priekšpilsētā un dzīvojamās ēkas ārpus Rīgas. Arhitekta sākotnējā darbība

dzīvojamo ēku celtniecības jomā atklājas mazliet hipotētiski un fragmentāri. Izveidot pilnīgu priekšstatu par 19. gs. otrā un trešā ceturkšņa dzīvojamām ēkām Rīgā pašlaik ir tikpat kā nerealizējams uzdevums, jo koka celtnes daudzviet jau nojauktas, dodot vietu 19. gs. pēdējā ceturkšņa mūra celtnēm. Arī projekti saglabājušies tikai retai ēkai, bet rakstīta liecība par celtnes garumu un platumu ir pieticīgs materiāls būvapjoma un stilistikas izpētei un analīzei. Saņemot būvatļauju, 19. gs. otrajā trešdaļā svarīgs bija ēkas īpašnieks un būvdarbu vadītāji – mūrnieks un namdaris, nevis arhitekts, kas izstrādāja projektu. Ir skaidrs, ka līdz šim izdevies apzināt tikai nelielu daļu no Felsko 19. gs. vidū projektētajām dzīvojamām ēkām, jo 1868. gada publikācijā teikts, ka viņš projektējis “ievērojamu skaitu privātmāju”.

II.3.1. Agrākie zināmie Felsko projekti

Pirmajos sešos darbības gados Rīgas pilsētas būvmeistara un pilsētas arhitekta amatā Felsko ēku projektus sagatavoja un apstiprināja saskaņā ar Krievijas impērijas izdotajiem paraugfasāžu albumiem. Iekšrīgā zināmi vien atsevišķu dzīvojamo ēku pārbūvju projekti. Īpaši izceļams sagatavotais, bet nerealizētais tirgotāja Švābes nama neogotiskās pārbūves projekts Rātslaukumā (1857). Divstāvu ēkai paredzēja uzbūvēt trešo stāvu. Galveno uzmanību arhitekts veltījis fasāžu dekoram, kur klasicisma elementi mijas ar gotiskajiem, atklājot viņa toreizējo izpratni par neogotisku ēku. Šis piemērs rāda Rīgas pakāpenisko ceļu no mazstāvu apbūves uz piecstāvu un sešstāvu īres namiem.

Felsko 19. gs. 60. gadu priekšstatus par Rīgas bulvāru apbūves specifiku apliecina kvartāla kompleksās apbūves projekts (1866) starp tagadējo Brīvības ielu, Raiņa bulvāri, Krišjāņa Barona un Merķeļa ielu, kur viņš iecerēja trīsstāvu ēkas pusloka stilā, kas pirmajā brīdī radītu neuzkrītošas, mazliet vienmuļas vienlaidu ielas iespaidu, kur variēts vien logailu skaits, dekoratīvo elementu un caurbrauktuvju novietojums. Šāds risinājums rāda klasicisma tradīcijās balstītu pieeju.

II.3.2. Projekti ēkām Pēterburgas priekšpilsētā

Felsko privātais nams Elizabetes ielā celts kvartālā starp Skolas un Baznīcas ielu, tieši blakus Esplanādei. Celtnei ir 19. gs. villu arhitektūrai raksturīgs glezniecisks būvapjomu kārtojums. Ēkas oriģinālprojekts nav zināms. Joprojām atklāts ir jautājums par celtniecības datējumu. Balstoties uz arhīva materiāliem (*Bauprotokolle*), kur fiksēta būvdarbu saskaņošana ikvienā Rīgas pilsētas gruntsgabalā, var pieņemt, ka ēka celta 19. gs. 50. gadu beigās. Villu projektēšanā un celtniecībā roku izmēģināja gandrīz visu arhitektūras skolu pārstāvji. Īpašu popularitāti tās ieguva Berlīnes Būvakadēmijā izglītoto arhitektu vidū. 19. gs. otrajā ceturksnī šādas celtnes akceptēja arī Pēterburgas Mākslas akadēmija. Divstāvu ēka ar nedaudz

asimetrisku fasādes kompozīciju un rūpīgi izstrādātām fasādes detaļām vedina domāt par savrupmāju. Tomēr tas neatbilst sākotnējai iecerei, jo celtni projektēta kā divu dzīvokļu ēka ar identisku abu stāvu plānojumu. Elizabetes ielas nams uzskatāmi parāda, ka 19. gs. otrajā pusē arhitekta projektētās fasādes vizuālais tēls ne vienmēr precīzi atklāj iecerēto funkciju.

Plašākā diapazonā Felsko darbība dzīvojamo ēku celtniecībā atklājas 19. gs. 70. gadu projektos. Tie apliecina meklējumu daudzveidību, rāda pasūtītāja finansiālās iespējas, kā arī sasaisti ar arhitektoniskajiem meklējumiem Eiropas vadošajos centros un kolēģu veikumu tepat Rīgā. Kaut arī Felsko aktīvi iesaistījās neostilu piedāvātajos eksperimentu līkločos un sekmīgi realizēja tos sakrālajā arhitektūrā un sabiedrisko ēku celtniecībā, dzīvojamo ēku arhitektūrā viņš – ar retiem izņēmumiem – tomēr palika uzticīgs klasicisma formālās izteiksmes līdzekļiem, kā tas redzams, piemēram, Johana Ferdinanda Vernera (*Johann Ferdinand Werner*) namā (1878) tagadējā Ģertrūdes ielā 7 un A. J. F. Jakoba (*A. J. F. Jacob*) namā (1879) tagadējā Brīvības ielā Nr. 71. Arhitekta praksē nebija īres namu un savrupnamu tīrā, klasiskā šo terminu izpratnē. Arī lieltirgotāja Oskara Jakša (*Oskar Jaksch*) savrupmāja (1879–1880, tag. Krievijas vēstniecība Antonijas ielā 2) ar neorenesanses stilistikā risinātām fasādēm apvienoja abas funkcijas, lai varētu sadzīvot gadsimta pragmatisms un tieksme pēc reprezentācijas.

II.3.3. Dzīvojamās ēkas ārpus Rīgas. Šīs ēkas uzskatāmi rāda, ka projektu sagatavošanā dominējošais bija tīri funkcionālais aspekts. Olaines kungu mājas jaunbūves projekts (19. gs. 50.–60. gadu mija) saglabājies līdzās kalpu un strādnieku dzīvojamo ēku projektiem. Felsko šo celtni bija paredzējis izteikti simetrisku, ar askētisku neogotisku dekoru. Savukārt trīs ieejas skaidri parāda telpu funkcionālo zonējumu. Savrupa parādība Johana Daniela Felsko celto dzīvojamo ēku vidū ir neogotiskais projekts Ūlu muižas dzīvojamai ēkai Pērnavas apkārtnē (1859–1860). Gleznieciskais būvapjomu kārtojums un poligonālais tornis ļauj nojaust arhitekta zināšanas par angļu un vācu 19. gs. pirmās puses neogotiskajām pilīm, taču fasādes parāda ļoti brīvu darbošanos ar apjomiem un gotikas dekoratīvo elementu izmantojums vērtējams kā aplikācija. Ūlu muižas saimnieciskajai un kulturālajai rosībai nebija ilgs mūžs. To izpostīja Pirmā pasaules kara laikā. Limbažu mācītājmuižas pārbūves projektā (1877–1878) primārā nozīme piešķirta ēkas telpiskā plānojuma racionālām izmaiņām, lai radītu trīs nošķirtas telpu grupas ar atsevišķām ieejām: mācītāja pieņemamās telpas, dzīvojamās istabas un saimnieciskais bloks.

NOBEIGUMS

Promocijas darba ietvaros veikts pirmais detalizētais, uz oriģināliem materiāliem balstītais pētījums par Rīgas pilsētas galveno arhitektu Johanu Danielu Felsko. Viņš ir redzamākais historisma arhitektu pirmās paaudzes pārstāvis Latvijā, kurš lielākajā cariskai Krievijai pakļautajā Baltijas jūras ostas pilsētā ienesa jaunu arhitektonisko domāšanu. Galvenā uzmanība darbā veltīta Felsko arhitektūras stilistikai, tās attīstībai un izmaiņām četrās desmitgadēs kontekstā ar Eiropas arhitektūru. Johana Daniela Felsko profesionālās darbības izpēte ļāva atklāt līdz šim mazāk zināmu periodu Latvijas 19. gs. arhitektūras vēsturē, kad Rīga no salīdzinoši nelielas pilsētas, kur ēkas tika celtas pēc paraugfasādēm, izauga par metropoli ar bagātīgu, krāšņu un reprezentatīvu, vēsturisko stilu inspirētu fasāžu dekoru. Būtiska loma šai procesā bija vēl klasicisma tradīcijās skolotajam arhitektam, kas jau ar pirmajiem patstāvīgajiem projektiem apliecināja sevi kā arhitektūras vēstures pārzinātāju un vēsturisko stilu formu meistarīgu interpretētāju, kas iedvesmojās gan no vēsturiskām celtnēm, gan no laikabiedru projektētām ēkām. Johana Daniela Felsko biogrāfija un radošais veikums ir uzskatāms apliecinājums tam, kā vienā personā veiksmīgi sadzīvoja ierēdnis praktiķis ar arhitektu mākslinieku, dāvājot dzimtajai pilsētai augstvērtīgu, laikmetīgu arhitektūru, kas joprojām ir neatņemama Rīgas pilsētvides sastāvdaļa.

DISERTĀCIJAS APROBĀCIJA.
PUBLIKĀCIJAS PAR DISERTĀCIJAS TĒMU /
DISSEMINATION OF RESEARCH RESULTS
PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF THE THESIS

Grāmatas, brošūras / Books, brochures

1. Rīgas Vecā Sv. Ģertrūdes baznīca. – Rīga: Letonica, [2000]. – 22 lpp. (Rīgas arhitektūras un mākslas pieminekļi.) Tas pats angļu val.: The Old St. Gertrude's Church in Riga / Transl. by Andris Mellakauls. – Rīga: Letonica, 2000. – 22 p. (Monuments of Art and Architecture in Riga.) Tas pats vācu val.: Die Alte St. Gertrudkirche in Riga / Übers. von Valda Kvaskova. – Rīga: Letonica, 2000. – 22 S. (Kunst- und Architekturdenkmäler [in Riga].)

Raksti / Articles

1. Pilsētas galvenais arhitekts Johans Daniels Felsko un viņa neogotiskās baznīcas Rīgā // Akadēmiskā Dzīve. – 2001. – Nr. 40. – 16.–25. lpp.
2. Johans Daniels Felsko un baznīca Limbažu apkaimē // Materiāli par kultūru Latvijā / Sast. Anita Rožkalne. – Rīga: Zinātne, 2002. – 66.–84. lpp.
3. Rīgas pilsētas būvmeistars Johans Daniels Felsko un Piņķu Svētā Nikolaja baznīca // Latvijas māksla tuvplānos: Rakstu krājums / Sast. Kristiāna Ābele. – Rīga: Neputns, 2003. – 44.–54. lpp. (Materiāli Latvijas mākslas vēsturei.)
4. Die Tätigkeit des Rigaer Hauptarchitekten Johann Daniel Felsko // Studien zur Kunstgeschichte im Baltikum: Homburger Gespräche 1999–2001. Heft 18 / Hg. von Lars Olof Larsson. – Kiel: Martin-Carl-Adolf-Böckler-Stiftung, 2003. – S. 71–86.
5. Daži papildinājumi J. D. Felsko biogrāfijai // Meklējumi un atradumi 2004 / Sast. Inguna Daukste-Silasproģe. – Rīga: Zinātne, 2004. – 90.–117. lpp.
6. Johana Daniela Felsko ieguldījums dzīvojamo ēku celtniecībā 19. gadsimtā // Arhitektūra un māksla Rīgā: Idejas un objekti: Rakstu krājums / Sast. Jānis Zilgalvis. – Rīga: Neputns, 2004. – 81.–94. lpp. (Materiāli Latvijas mākslas vēsturei.)

7. Johans Daniels Felsko un Mazās ģildes pārbūve Rīgā // Mākslas Vēsture un Teorija. – 2004. – Nr. 3. – 17.–28. lpp.
8. Jaunākie pētījumi par Vidzemes guberņas 19. gadsimta arhitektiem // Mākslas Vēsture un Teorija. – 2005. – Nr. 4. – 38.–52. lpp.
9. Rīgas plānojums 19. gs. vidū: Esošais un vēlamais // Pilsēta. Laikmets. Vide: Rakstu krājums / Sast. Rūta Kaminska. – Rīga: Neputns, 2007. – 36.–59. lpp. (Materiāli Latvijas mākslas vēsturei.)
10. Skolas Rīgas bulvāru lokā 19. gadsimta otrajā pusē // Mākslas Vēsture un Teorija. – 2008. – Nr. 10. – 17.–31. lpp.
11. Mācību iestāžu celtniecība bulvāru lokā 19. gs. 2. pusē = Construction of Educational Institutions on Riga's Ring of Boulevards during the 2nd Half of the 19th Century // Letonika otrais kongress. Latvijas mākslas vēsture 21. gs.: pieredze, novitātes, eksperimenti. – Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija; Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2008. – 9.–37., attēli: 177.–190. lpp.

Publikācijas enciklopēdijās / Publications in reference sources

1. Saur Allgemeines Künstlerlexikon. – München; Leipzig: K. G. Saur, 2003. – Bd. 38. – S. 123–124 (Johann Daniel FELSKO).

Tēzes / Abstracts

1. J. D. Felsko projektēto dzīvojamo ēku daudzveidība // Arhitektūra un māksla Rīgā: idejas un objekti. Astotie Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2000. gada 2. novembrī. Tēzes. – 5.–6. lpp.
2. Arhitekta Johana Daniela Felsko ieguldījums sabiedrisko ēku celtniecībā Rīgā 19. gadsimtā // 2. Pasaules latviešu zinātnieku kongress Rīgā 2001. gada 14.–15. augustā.
3. Dekoru un formu semantika Latvijas 19. gadsimta arhitektūrā // Latvijas mākslas un arhitektūras tematiskie un tipoloģiskie aspekti: Desmitie Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2002. gada 26. septembrī. Referātu tēzes. – 4.–5. lpp.
4. Rīgas plānojums 19. gs. vidū: Esošais un vēlamais // Pilsēta. Laikmets. Vide: 13. Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2005. gada 24. novembrī. Referātu tēzes. – 3.–4. lpp.
5. Eizenahas regula un Rīgas arhitekta Johana Daniela Felsko projektētās baznīcas // Ainava. Telpa. Motīvi: Daba Latvijas mākslā un arhitektūrā. 16. Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2008. gada 30. oktobrī. Referātu tēzes. – 6. lpp.

REFERĀTI KONFERENCĒS UN SEMINĀROS /
PAPERS IN CONFERENCES AND SEMINARS

1. 2000 J. D. Felsko projektēto dzīvojamo ēku daudzveidība // Arhitektūra un māksla Rīgā: idejas un objekti. Astotie Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2000. gada 2. novembrī.
2. 2001 Jaunatklāts J. D. Felsko projekts // Meklējumi un atradumi: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta zinātniskā konference 2001. gada 24. aprīlī.
3. 2001 Arhitekta Johana Daniela Felsko ieguldījums sabiedrisko ēku celtniecībā Rīgā 19. gadsimtā // 2. Pasaules latviešu zinātnieku kongress Rīgā 2001. gada 14.–15. augustā
4. 2001 Die Tätigkeit des Rigaer Hauptarchitekten Johann Daniel Felsko // Homburger Gespräch der Martin-Carl-Adolf-Böckler-Stiftung in Riga. 16.–18. September 2001.
5. 2002 Daži papildinājumi J. D. Felsko biogrāfijai // Meklējumi un atradumi: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta zinātniskā konference Rīgā 2002. gada 29. aprīlī.
6. 2002 Dekoru un formu semantika Latvijas 19. gadsimta arhitektūrā // Latvijas mākslas un arhitektūras tematiskie un tipoloģiskie aspekti. Desmitie Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2002. gada 26. septembrī.
7. 2004 Die Sankt-Johannis-Gilde in Riga un ihre Baugeschichte im 19. Jahrhundert // Die Gilden in Riga: Festveranstaltung der Domus-Rigensis Tage 2004. Riga, 2. Juli 2004.
8. 2005 Rīgas plānojums 19. gs. vidū: Esošais un vēlamais // Pilsēta. Laikmets. Vide: 13. Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2005. gada 24. novembrī.
9. 2007 Mācību iestāžu celtniecība bulvāru lokā // Latvijas mākslas vēsture 21. gs.: Pieredze, novitātes, eksperimenti. Letonikas II kongresa 8. sekcija Rīgā, Latvijas Mākslas akadēmijā 2007. gada 30.–31. oktobrī.
- 10.2008 Backsteinbaukunst in Riga im 19. Jahrhundert // 3. Internationaler Kongress “Backsteinbaukunst” in Wismar. 4.–5. September 2008.
- 11.2008 Eizenahas regula un Rīgas arhitekta Johana Daniela Felsko projektētās baznīcas // Ainava. Telpa. Motīvi: Daba Latvijas mākslā un arhitektūrā. 16. Borisa Vīpera piemiņas lasījumi Rīgā 2008. gada 30. oktobrī.

Institute of Art History of the Latvian Academy of Art

Daina Lāce

**RIGA CITY ARCHITECT AND CITY COUNCIL MASTER BUILDER
JOHANN DANIEL FELSKO (1813–1902)**

Summary of doctoral dissertation

Scientific supervisor *Dr. art* Elita Grosmane

Riga, 2010

INTRODUCTION

1. Topicality of the subject

Riga City Architect (in the present terminology – City Chief Architect) Johann Daniel Felsko (1813–1902) belongs to the main protagonists of the history of Latvia's 19th century architecture. His creative heritage is a sort of connection between the early 19th century Classicist architecture and the manifold, spectacular Historicist constructions and facades of the last third of the 19th century. Although the issues of Riga's 19th century architecture have been addressed by researchers for several decades, they have not been sufficiently explored regardless of the number of publications; the output of most of the leading 19th century architects, including Felsko, still awaits detailed examination.

The basic information on Felsko's biography is well established. He was born and grew up in Riga; after studying architecture at the Royal Academy of Fine Arts in Copenhagen he took the office of Riga City Architect and kept on his duties for thirty five years. A significant number of public and residential buildings were constructed after his projects. The City Architect also worked out the initial reconstruction plan of Riga, merging the medieval centre with the spacious suburbs. Buildings designed by Felsko are an important part of Riga's historical centre. Surveys of Latvia's 19th century architecture are inconceivable without the Small Guild, Riga 1st State Gymnasium, Old St. Gertrude's Church and the present Embassy of Russia (2 Antonijas Street). During the first two decades of his career, Felsko was the leading and even the only architect in the local context whose projects were radically innovative in the architecture of this region.

Regarding the European context, one should stress that Felsko's contemporaries, Georg Gottlob Ungewitter (1820–1864) and Conrad Wilhelm Hase (1818–1902) in Germany, Augustus Welby Pugin (1812–1852) and George Gilbert Scott (1811–1878) in England, Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc (1814–1879) in France and Ferdinand Meldahl (1829–1908) in Denmark created the outstanding examples of Western European Historicism.

The subject is topical because the creative heritage of Riga's first academically trained leading architect Johann Daniel Felsko has not been studied in depth and ascertained by archival materials. It was necessary to explore it thoroughly in the context of European architectural trends to assess its up-to-date and unique character not just in the context of Latvia but also in the Baltic Sea region and German cultural space. Felsko already now deserves to be called the founder of Historicism in the architecture of Riga and Latvia in general.

2. The aim, tasks, methods and structure of the work

The aim of this thesis is to prepare the first inclusive monograph on Riga City Architect Johann Daniel Felsko. Stylistic analysis and interpretation of his output in the context on European 19th century architecture is to be carried out on the basis of original materials.

To achieve the aim of scientific research, the following **tasks** have been set:

1) to clarify the missing biographical information and locate all the projects and estimates by the architect preserved till our days in various collections (archives, museums) as well as historical photographs of altered or lost buildings to expand the known information on Felsko's professional contribution over four decades;

2) to draw general conclusions, it is necessary to elucidate links with the rest of architectural field: to establish to what a degree Felsko's ideas were original and set up new paradigms or merged in with the dominant features of 19th century architecture;

3) performing the formal analysis of both buildings and unrealised projects, it is important to study the choice of stylistics in the particular decade; this allows to trace Felsko's gradual distancing from the classicising tendency of the early century and turn towards the options provided by Historicism – stylistic solutions especially topical in some decades, allowing to assess the architect's creative potential;

4) to establish the circle of influences for the plans and decorations of buildings, to specify particular sources of inspiration, and, based on comparative material, to search for analogies that would single out the regional specificity of architecture;

5) to study in detail monographs on 19th century architects – Felsko's contemporaries – that would reveal the aspects of the varied scene of 19th century architecture and the major traits of particular architects' output;

6) to examine the plan of Riga's reconstruction in the general overview of Felsko's professional career, as this issue already has been thoroughly researched in the publications of the architect Jānis Krastiņš;

7) the main task is to delineate the place of Felsko's professional heritage in the context of local history of architecture and art as well as to demonstrate it in the wider context of European 19th century architecture.

Research methods are closely related to the tasks of scientific research. Those are the initial empirical study of material, the historical study and the stylistic comparative research.

Structure. The thesis starts with an introduction that states its aim, tasks, methods and structure. Taking into account the specificity of material, the historiography includes 19th century press materials, often containing unique factual information on Felsko's professional work, not available from later researches. During the 20th century, most of information on Riga City Architect Felsko came from lexicon-type publications. Architect and art historian Wilhelm Neumann (1849–1919) published a collection of articles "Riga und seine Bauten" (1903) and "Lexicon baltischer Künstler" (1908). "Lexicon liv- und kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestater von 1400 bis 1850" in two volumes by Paul Kampe, published in Stockholm in the 1950s, was the next in turn, being the most comprehensive biographical material so far, serving as a basic source and often related in other authors' publications. The major publication, introducing the research of 19th century architecture in Latvia and relevant to this day, is "Eklektisms Rīgas arhitektūrā" (Eclecticism in the architecture of Riga) by Jānis Krastiņš who offers a panoramic view of Riga's 19th century architecture. During the last decade, Felsko's contribution to Latvia's 19th century architecture has been taken up by Jānis Krastiņš, Jānis Zilgalvis, Irēna Bākule and Arnis Sikсна.

Unpublished sources. The research is largely based on materials found in collections of Latvian State Archive, Latvian Museum of Architecture, Latvian National History Museum and Riga Museum of History and Navigation. Important documentary and visual testimonies have been preserved also in Baltic Central Library, Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, Riga State Inspection of Heritage Protection Archive, Riga City Construction Board Archive of the City Council Department of Development, and Heritage Documentation Centre of State Inspection for Heritage Protection. Several issues had to be studied also in Rigsarkivet in Copenhagen, Russian State Archive of Military History in Moscow as well as in a private collection in Sweden.

Terminology is based on the latest publications of special literature and those edited by leading researchers of European architecture.

Dissertation is divided in two parts. The first part deals with Johann Daniel Felsko's biography and general overview of his creative output over decades, pointing towards stylistic innovations and new types of planning as well as with his buildings that will not be analysed further. Material is arranged according to thematic and chronological principles. The second part takes up thorough examination of particular buildings, tracing their construction histories, comprehensive descriptions of buildings and their analysis in the context of European architecture. This part consists of three

chapters with several subchapters dealing with Felsko's contribution to sacred architecture and construction of public and residential buildings. Each of the three chapters is summed up with conclusions. The general conclusion summarises and generalises the information found in the separate chapters. The work is complemented by appendixes (list of Felsko's projects in chronological order, unpublished sources, and bibliography) and 235 images in a detached volume.

Part I. LIFE AND WORKS

I. 1. FROM BRICKLAYER'S APPRENTICE TO CITY ARCHITECT

The chapter relates Johann Daniel Felsko's biography, delineating the architectural scene in the cities he visited and possibly got inspired in his professional work. Information on Felsko's first twenty years and his parents is scarce. Johann Daniel's father was the bricklayer Johann Jakob Felsko (1779–1853) who was born in Königsberg (present Kaliningrad) and came to Riga from Lübeck in 1805 as a journeyman. In Riga he worked as a mason or bricklayer (Maurer) with no rights to supervise construction works. Mother of the future architect Therese Luise Heydemann (1773–1868) was born in Kurzeme. They got married in Riga St. Gertrude's Church on 16 February 1808. On October 1813 (old style) a son was born to the Felsko family, christened as Johann Daniel by the St. Gertrude's Church pastor on 9 November 1813.

The first ten years of Felsko's life were marked by increasing building activity, as suburban residences for lower classes (carpenters, bricklayers and other craftsmen and workers) had to be rebuilt after the fire of 1812; also wooden churches emerged, like St. Gertrude's Church, Jesus Church and two Russian Orthodox churches. He attended a private school from 1823 to 1829. After graduating from the school, he learned his father's craft with his godfather, Riga City Master Builder Johann Daniel Gottfried. But in winter months he studied technical drawing with Vidzeme Province architect Julius Adolph Spazier (about 1790–after 1870). In 1833 when he passed the apprentice's exam, he could add the memorial pendant to his goblet of masons' association – a stylised end façade of an Ionic temple with a pediment and semicircular opening supported by pilasters and enclosed by lush acanthus leaves. In the opening there was an inscription – J. D. Felsko 1833 and mason's tools on the background of a rich drapery.

In spring 1832 Johann Daniel Felsko set out for Eastern Prussia and his father's native city Königsberg where his grandparents might still have been

around – the toolmaker (Zeugmachergeselle) Johann Philip Felskau with his wife Maria Elisabeth Landschaft. At that time Königsberg was a city enclosed by fortification ramparts and walls, dominated by red brick buildings. In autumn the same year Felsko moved to Warsaw, then part of the tsarist Russia, and joined the construction of the citadel as a mason's apprentice. Later Felsko proceeded to the Western Prussian city Posen, the present Poznan. The next stop for Felsko was Berlin, the capital of the united Prussian Kingdom. Now it is impossible to say whether his stay in Berlin was a one-day visit to the most popular architectural objects or one season of mason's journeyman, enabling him to study the educational principles of Berlin Building Academy. From Berlin Felsko moved north-east to Lübeck, the metropolis of the medieval Hanseatic League where he encountered rich material of authentic medieval brick architecture. From the port of Lübeck he departed for Denmark.

The chapter on Felsko's studies at the Royal Academy of Fine Arts in Copenhagen first outlines the general situation in the city's architecture; invited French architects had a certain role as they designed Classicist buildings in the 18th century, but during the 1st quarter of the 19th century Danish architects turned towards examples of English Palladianism. Traditions of Classicism still predominated at the Royal Academy during Felsko's studies. In autumn 1835 when he submitted his application to the Royal Academy, its training system dated back to the mid-18th century. Felsko started to attend the Second School of Architecture that was intended for students with previous knowledge. Instructors were the leading Danish architects Christian Frederik Hansen (1756–1845) and Jorgen Hansen Koch (1787–1860), but the Ornament Class intended especially for the future architects was headed by Gustav Friedrich Hetsch (1788–1864) from Germany, author of a sample collection and several textbooks. All three pedagogues had travelled much around Europe and stayed for long periods in major cultural centres, so Hansen's, Koch's and Hetsch's individual experience and travel sketches might have been of great importance for their students' knowledge in the history of European architecture. On 18 April 1838, preparing to return to Riga, Felsko submitted a petition to the leaders of Royal Academy of Art: “..I attended the Academy for three years and now, on my way home, I ask to issue a certificate or recommendation that would be very important in my homeland...”. Aged twenty five, Felsko returned to Riga and got involved with the repairs of St. Peter's Church. Possibly then Riga City Council decided to extend financial support for Felsko's studies. Already in autumn 1838, during the annual exhibition of the Royal Academy of Art in Charlottenburg Palace, Felsko was awarded for

his Ionic capital. Next year he submitted two works for this exhibition – a Corinthian capital and the Arsenal project. The Corinthian capital earned him financial prize but the Arsenal project – the Small Silver Medal. In 1840 Johann Daniel Felsko graduated from the Copenhagen Royal Academy of Fine Arts, not taking part in the competition for the Large Golden Medal and study trip to Rome.

Johann Daniel Felsko returned to Riga in spring 1841. On 7 February 1842 he received the master mason's diploma issued by Riga Small Guild and thus regained his reputation among the practicing masters of bricklaying; this was far more convincing than the architect's certificate from the unfamiliar Royal Academy of Fine Arts in the far-away Copenhagen. On 19 July the same year Felsko married Georgine Wilhelmine Gross (1823–1901) from Copenhagen. We also know that in autumn 1842 Felsko was the only architect taking part in the 1st Baltic Artists' Exhibition arranged in the Blackheads' House from 3 to 15 September. He exhibited several works from his student years and designs for the City Orphanage and Riga Large Guild worked out in the early 1840s, thus specifying data related to the construction histories of these buildings.

On 6 September 1843 Felsko became the assistant to Riga City Master Builder Jakob Graen (1779–1844) but on 27 May 1844 he was appointed as City Master Builder. From Felsko on, the Master Builder of Riga City Council Treasury Board was renamed as the City Architect (Stadtarchitekt). In documents both terms are often found next to each other. Felsko signed as “City Architect” after 31 October 1851 when he received the External Artist's Title in Architecture (in Russian: звание неклассного художника; in German: im Fache der Baukunst zu Künstlern ohne Klassenrang) from St. Petersburg Academy of Art for his submission according to the announced theme “Mansion project for renting”. The biographical chapter also examines in detail the Riga City Architect's and Riga City Council Treasury Board Master Builder's working duties and the official's career in tsarist Russia – rank grades, salary, awards as well as state-funded travels abroad from 1855 to 1879. Felsko's state official's career seems to have been successful and advancing over thirty six years, without any evident problems or conflicts. His last trip to Vienna in 1873 deserves special mention from the events listed in the documents of Riga City Council; he explored the World exposition and architectural heritage of the Austrian capital that echoed in his further creative output.

On 1 April 1879 Johann Daniel Felsko quitted the post of Riga City Architect. His active years of state service were over. For the next twenty years he continued to take part in various professional commissions as well

as received awards and greetings from the associations of masons and architects.

Johann Daniel Felsko died aged 88 on 24 September 1902 (according to the new calendar – on 7 November). He was buried in the Large Cemetery. The City Architect Felsko's family tomb is marked by a black marble obelisk by the sculptor August Volz (1851–1926), still standing today.

I. 2. CONCISE INTERPRETATION OF FELSKO'S PROFESSIONAL OUTPUT

The 2nd subchapter of the 1st chapter provides a general overview of Johann Daniel Felsko's professional output to create a unified scene of the architect's life-long contribution. The maturing and further development of his individual style is related along with the variety of activities and stylistic tendencies over four decades.

I. 2.1. Initial experience in the post of Master Builder. The 1840s

Introducing every decade, the author gives a short, laconic insight into city's economic situation that preconditioned the changes in building activity. During Felsko's early career, construction in Riga was in decline and dominated by craft-like tendencies; masons and carpenters competed for supervision of buildings in reverse auctions. Only some professionally educated architects were found in the city, like Karl Adamson (1809–?), Paul Hardenack (1820–1879) and David Olltoff (1820–1857) whose names are little known even among professionals today. This situation proved favourable for the young, academically trained architect when he took the office of Riga City Master Builder. Felsko's projects from the 1840s can be divided in three categories: sacred buildings, public buildings and constructions of a functional type in Riga's countryside properties. One should stress that these groups were evident throughout his professional career.

Works by Felsko from the 1840s testify to his mastering of historical styles; along with routine Classicist solutions (Riga Town Hall, 1846–1850; Dubulti Public Building 1847–1848) he tried to introduce innovative Neo-Gothic elements in urban space (City Orphanage, 1845–1846; Riga St. John's Church tower reconstruction, 1849–1850; Riga St. Peter's Church interior reconstruction 1847–1850). Projects by City Master Builder complied with the exemplary façade albums authorised by the Russian Empire and mandatory in Riga till 1850, as Classicism predominated St. Petersburg editions but slender pointed arches were sometimes also included from 1843 to 1846. Reconstruction and extension of St. George's Hospital

(1845–1846) is a peculiar example of cooperation between the Riga City Council Master Builder and Assistant Architect of Vidzeme Province Paul Hardenack; Felsko was responsible for the designs of new blocks.

I. 2.2. Felsko's works. The 1850s

Johann Daniel Felsko's creative potential opened out in the 1850s when increasing stylistic variety and experimentation showed in his output. Among these innovations one should stress Neo-Renaissance, rounded arch style and the so-called Norman style evident in the architect's designs. Neo-Gothic and classicising solutions also persisted. Felsko's projects for public buildings from the 1850s (St. Martin's Church, 1851–1853; Tax Administration building, 1853; Small Guild Orphanage, 1854–1855; Blackheads' House, 1857–1859) manifest his interest in the manifold forms of Neo-Renaissance. In the sacred buildings from the 1850s (St. Martin's Church, 1850–1853, Piņķi St. Anna's Church, 1852–1854; Piņķi St. Nicholas' Church, 1856; reconstruction of the Mater Dolorosa Church, 1859–1860) the different variations of the rounded arch style predominated. In the late 1850s Felsko gradually turned towards Neo-Gothic in both sacred and secular architecture (reconstruction project of the merchant Schwabe's House in the Town Hall Square, 1857; Blackheads' House façade, 1857–1859; Olai manor house project, about late 1850s – early 1860s; Uhla (Uulu) Palace near Pärnu, 1859–1860). Anglican Church in Old Riga next to the Paul's Rampart (1852–1853, 1857–1859) also featured Neo-Gothic forms.

I. 2.2.1. Reconstruction project of Riga city plan. 1856–1857

Felsko's contribution to the reconstruction of Riga city plan from March 1856 to January 1857 is also included in the general overview of his output. Based on archival materials from Latvia and Russia and surveys of reconstruction plans carried out in European cities in the 1st half of the 19th century, the author has singled out plans that possibly served as a pattern to be followed in Riga. In the reconstruction project conceptually prepared by Felsko, one finds the consolidation of both solutions, wide-spread in the mid-19th century European urban planning and evident not just in Vienna and Paris but also in the changed planning of Northern German cities of Hamburg and Lübeck. In Riga the medieval configuration of streets was retained in the Old Town; new, detached public buildings were envisaged next to the winding canal, also buildings were pulled down in some segments, merging the streets of Old Riga with suburban highways and Daugava Riverbank and creating new, straight street spans. The creation of a unified ensemble of urban planning in Riga coincided with the ideas current

in Moscow and St. Petersburg in the 1850s. Felsko's conception was not fully realised because of the financial restrictions imposed by tsarist Russia.

I. 2.3. Creative advance. The 1860s.

Economic boom in Riga during the 1860s was directly related to increasing building activity. As abolishment of fortifications was carried out, projects for several new public buildings were designed in Riga. High demand allowed to commission projects not just from Riga-born and trained architects (like Felsko and Johann Friedrich Baumann (1834–1891) but also inviting visiting professionals from St. Petersburg and abroad. In the 1860s Riga's architecture of public buildings featured a pronounced diversity of architectonic and stylistic solutions. Still common classicised decorative elements of facades (City Theatre, Crafts Union House) alternated with manifold expressions of Historicism: Neo-Renaissance (Vidzeme Knighthood House), Neo-Gothic (Small Guild, Riga Gas Power Station (Die Gas-Erleuchtungs-Anstalt zu Riga)), rounded arch style (Riga Polytechnic Institute, Realgymnasium).

The 1860s are the most prolific years in Felsko's career. In the early decade he largely worked on building projects; several churches and public buildings were designed at that time. Felsko used the options of Neo-Gothic and rounded arch style, in some cases reserved interpretations of classical decorative elements proved useful as well. Projects of both new churches and reconstructions of existing ones increased in this period. In the 2nd half of the 1860s some major object was completed each year: Small Guild (1864–1866), Viļķene St. Catharine's Church (1864–1867), Realgymnasium (1865–1868), Riga St. Gertrude's Church (1864–1869). Simultaneously with the large public projects City Architect worked on smaller, often unrealised projects but some were realised in the next decade.

Residential buildings of the 1860s show radical differences between the boulevard and suburban constructions. If three and four floor stone buildings emerged in Boulevard Ring, single-floor wooden buildings were built in the private properties of suburbs, sometimes decorated with reserved Classicist elements.

I. 2.4. The last period of professional activity. The 1870s.

Construction of public and residential buildings in Riga's Boulevard Ring increased rapidly in the 1870s. This is the last decade of Felsko's professional activity when seven large public buildings were erected after his projects. Sacred buildings (Piņķi St. Nicholas Church 1873–1874, Sarkandaugava Holy Trinity Church, 1876–1878, Viļķene St. Catherine's

Church, 1875–1879, Ikšķile Church, 1879–1880) designed by Felsko appeared in Riga’s suburbs and countryside properties; they all complied with the principles of early Gothic planning and decorative elements. For the façade decors of schools Felsko used the topical Neo-Renaissance (Realschule, 1876–1879) and classicising (Craftsmen’s Union School, 1876–1877) decorative elements. In the early 1970s City Architect worked out an innovative hospital complex for Riga with separate blocks connected by covered arcades. Another unique complex in the rounded arch style was St. Petersburg merchant Firs Mironov Sadovnikov’s (?–1853) Charity Institution (1873, 1874–1876) that combined the functions of Russian Orthodox Church, school and old people’s home.

Examples of residential buildings designed by Felsko in the 1870s demonstrate quite wide scope of architectonic ideas. They range from a luxurious three-floor Neo-Renaissance mansion in the Boulevard Ring, featuring rich plastic finish of the facades, to multi-floor stone or wooden buildings for suburban craftsmen with apartments for rent and classicising elements in the façade décor.

Looking back on the decades of Felsko’s creative work, one can say that, although he started to use Neo-Gothic style relatively early (in the 1940s) and was among the first to introduce Neo-Renaissance and rounded arch style motifs in Riga (in the 1950s), projects based on classical tradition featured in his output throughout his career, testifying to the stability of ideas acquired at the Royal Academy of Fine Arts in Copenhagen.

PART II CONSTRUCTION HISTORY AND STYLISTICS OF PARTICULAR BUILDINGS

II. 1. THE DOMINANCE OF SACRED ARCHITECTURE IN FELSKO’S OUTPUT

The chapter deals with the architect’s contribution to church construction in a stylistic and chronological order. Regardless of the architectonic style and type of the building (new construction or reconstruction), Felsko’s churches, described in three subchapters, make up a chronologically unified whole, revealing a certain line of development, as Riga City Architect has not structured the principles of church planning according to particular stylistic tendency. Also the treatment of volumes of particular buildings, initially used for reconstructions, later entered new buildings and became part of Felsko’s architectural style.

II. 1.1. Rounded arch style. Introduction of the chapter provides laconic insight into the genesis of rounded arch style, formal variety, specificity and chronology in particular architectural centres of Germany, allowing revealing Latvian phenomena in the context of European 19th century architecture.

II. 1.1.1. In **Riga St. Martin's Church** (designed 1851, built 1851–1853) Felsko largely used decorative principles and forms of Italian Renaissance. Interest in Renaissance is typical in the architecture of the 1840s – 1850s in other countries as well. In the German cultural space it is mainly related to Berlin and Kaiser Friedrich Wilhelm's IV (1795–1861) heightened interest in the art and architecture of Italian Renaissance. St. Martin's Church is a rare phenomenon in Felsko's output. The Church features a Classicist-type plan with a pronounced symmetry. St. Martin's Church designed by Felsko (1886–1887) was extended after Heinrich Karl Scheel's (1829–1909) project, adding a two towered façade and altar apse in the east-side part.

II. 1.1.2. In **Piņķi St. Anna's Church** (designed 1852, built 1853–1854) the architect envisaged a chapel-sacristy located in the altar apse, separated by a rood screen altar from the congregation premises. Felsko used this principle also in the projects of other churches. He favoured Romanesque and early Gothic forms in the rounded arch style, well suited for small churches in Riga's countryside properties. Juxtapositions of the red brick and grey stone reveal Felsko's mastering of polychrome solutions. This approach was particularly often found in country congregation churches.

II. 1.1.3. The unrealised project of **Piņķi St. Nicholas Church** (1856) is an important example of Felsko's compositional principles used in the volumes of sacred buildings, also exemplifying the development of rounded arch style in the architecture of Latvia, so it has been examined more thoroughly. Piņķi St. Nicholas Church project demonstrates that church façade solutions by Felsko feature a rounded arch style version close to the Hanover school of architecture. The first variant of Piņķi St. Nicholas Church documents Felsko's creative efforts of the late 1850s, leading from ascetic simplicity of planning and façade decor towards more complex solutions.

II. 1.1.4. **Vilķene St. Catherine's Church** (designed 1859–1861, built 1864–1873) is built in the rounded arch style that can be explained by the long history of approvals and two periods of construction. Architecture of this church manifests an unsurpassed stylistic variety of decorative elements in Felsko's output. The initial solution in the mid-1860s embodies the ideas

of church planning from the earlier years of Felsko's activity. After extension works in the late 1870s the east side of Viļķene Church became more similar in plan to Sarkandaugava Holy Trinity Church.

II. 1.1.5. **Sala St. John's Church** (project and estimates 1864–1868, built 1869–1873) is the last sacred building designed by Felsko in the rounded arch style. Archival materials testify that Riga City Architect was responsible just for Sala St. John's Church project and construction estimates. Idea of the Church plan was taken over from the Neo-Gothic Piņķi St. Nicholas Church project, worked out two years before (1862) but never realised. Proportions of Sala Church west-side tower, large window openings with semi-circular cover and Florence-type vaulting remind of Viļķene St. Catherine's Church. Comparing an early 19th century drawing by Johann Christoph Brotze (1742–1823) and the Church, it seems that Felsko had taken over the stone and brick use from the St. John's Church built in the 17th century. This coincides with Heinrich Hübsch's (1795–1863) idea about the use of regional historical forms of construction in 19th century buildings. Each of Felsko's rounded arch style churches is unique and original, although he used to work simultaneously on the construction documents of two churches.

II. 1.2. Neo-Gothic. Introducing the second sub-chapter of the first chapter of the part II, the author gives a concise overview of the origins of Neo-Gothic churches in Europe, pointing towards the development of sacred architecture from romantic fantasies to classicising volumes with Neo-Gothic décor to dogmatic copies of medieval Gothic buildings or free interpretations of late Gothic cathedrals. In the 1840s theoretical, practical and historical works on Gothic were on the rise in Europe. The short survey reveals the intellectually replete scene and practical building activity common in Europe at the time when Riga City Architect Felsko started to design Neo-Gothic churches.

II. 1.2.1. **Riga Anglican Church** (designed 1852, built 1853, 1857–1859) became an impressive announcement of Felsko's Neo-Gothic churches, testifying to his mastering of Gothic forms and constructions and subsequent skilful interpretations, at the same time retaining a symmetrical plan based on Classicist traditions. No doubt that, working on the Anglican Church, Felsko studied examples of English Neo-Gothic architecture in various editions dealing with the English Gothic revival. Along with the inspirations of English Gothic, parts of the volume and treatment of decorative elements in Anglican Church also features influences from the sample publications by German architects Friedrich Hoffstadt (1802–1846)

and Georg Gottlob Ungewitter released in the 1840s – 1850s. One should emphasise that Felsko worked out a peculiarly original project of Anglican Church, equally pleasing to the Britons willing to see analogies with English Neo-Gothic churches and Riga people accustomed to Northern European tradition of red brick churches. Felsko was also interested in balancing the wishes of the commissioner with the local building traditions to harmonise Anglican Church with the surrounding buildings of Old Riga.

II. 1.2.2. **Riga Old St. Gertrude's Church** (designed 1863, built 1864–1869) is the second brick Neo-Gothic building designed by Felsko, complying with the basic principles of construction of Lutheran churches, consisting of 16 paragraphs and passed two years before in Eisenach (1861). Later Felsko did not follow the Eisenach regulation to such an extent. In Riga St. Gertrude's Church Felsko manifests himself as the architect of Historicist era, inspired by contemporary Neo-Gothic architects Daniel Ohlmüller's (1791–1839) and George Gilbert Scott's buildings, Ungewitter's sample collections and some solutions found in the volumes of high Gothic medieval architecture. Riga Old St. Gertrude's Church is surely the most lavishly decorated sacred building in Felsko's career, accomplished in the forms of High and Late Gothic. This reveals him as a follower of Neo-Gothic interpretation dominant in Europe in the 1840s and 1850s. Still Riga Old St. Gertrude's Church remains comparatively ascetic in its décor in comparison with the examples of other countries. Plan in the shape of Latin cross and a hall-type congregation premise is a treatment of planning and volumes common in the German lands of the time, independent of any particular prototype.

II. 1.2.3. **Piņķi St. Nicholas Church** (now St. John's Church) in Riga's countryside property (designed 1856, 1862, 1871, built 1873–1874) represents Felsko's churches built in the 1870s, featuring ascetic architectonic forms in the early Neo-Gothic vein. The Church plan conforms to the basic principle found already in the early 1860s – a polygonal apse and tower in the west-side façade. The architect has prepared three projects for Piņķi St. Nicholas Church (the first in the rounded arch style, the next two in Neo-Gothic style). Designing and building St. Nicholas Church, Felsko proved that architectonic and architectonic unity of an ensemble can be achieved with relatively modest financial resources, consolidating the architect's creativity and Neo-Gothic experiments in other countries of the period.

II. 1.2.4. **Sarkandaugava Holy Trinity Church** (designed 1874, built 1876–1878) is the last Neo-Gothic church designed by Felsko for which he has consistently chosen examples of early Gothic church plans and

architectonic and decorative elements. Analogous interpretation of sacred buildings is found in the creative output of architect, pedagogue and author of sample editions Georg Gottlob Ungewitter.

The architectonic specificity of Felsko's Neo-Gothic sacred buildings, whether he chose Early, High or Late Gothic forms, consists in elegant proportions, harmony of all volumes and certain subtlety not typical of other German architect's output in the 1860s – 1870s.

II. 1.3. Rebuildings and reconstructions. In the four church reconstruction projects Felsko always respected the initial volume of the building, striving to achieve a maximum of organic integration between the new architectonic elements and the historical building.

II. 1.3.1. Riga St. John's Church tower reconstruction (1849–1850) was Felsko's first work in the field of sacred architecture. After the storm of November 1848, Felsko designed the small tower for the east-side part of Riga St. John's Church congregation premise, choosing the Neo-Gothic roof tower (Dachreiter) solution, then popular across Europe but innovative in Riga; this remains the most suited solution till our days.

II. 1.3.2. Riga Mater Dolorosa Church (projects 1849, 1854, 1858; built 1859–1860) facades manifest Felsko's knowledge and comprehension of the rounded arch style in which decorative elements of Romanesque, Gothic and Renaissance styles are compiled in a free manner. Façade décor has no direct continuation in Felsko's output. But the reconstruction of the church plan has an organic connection with the City Architect Felsko's contribution to church projects in general.

II. 1.3.3. Riga Dome Cathedral (designed 1859, built 1862–1865, 1866–1867). Working with archival materials, the author discovered that Felsko had started to supervise small repairs in Riga Dome Cathedral already in 1849. Works were going on, according to his projects, till 1867. In 1859 a project was devised to pull down small dwelling houses and storages next to the Cathedral's tower façade and close to the north-side portal. Reconstructing the tower façade, the version of historical portal with the rounded rose window over it was realised (1862–1865), as the raised ground level did not allow repeating the initial rose window proportions. Ante-hall of the north-side portal (1866–1867) is a free, creative interpretation by Felsko, intended to comply with the existing line of the longitudinal façade and to use the aisle covering as a roof. The author also has traced hypothetical European prototypes of the ante-hall of north-side portal. Felsko's ideas were partly realised in Riga Dome Cathedral.

II. 1.3.4. **Ikšķile Church** (projects and estimates 1866, 1871, 1873, 1875, 1878; built 1879–1880) was the last church reconstructed by Felsko. He endowed the medieval structure with the plan typical of his sacred buildings of the 1870s. At the same time, the architect adapted his work to the existing construction both stylistically and chronologically. The monolithic west-side volume evoked early medieval architectural forms, also creating a representative image for the tower façade.

II. 2. FELSKO'S CONTRIBUTION TO THE ARCHITECTURE OF PUBLIC BUILDINGS

The second chapter of part II has four subchapters dealing with stylistic analysis of Felsko's early projects for public buildings (new buildings and reconstructions). Then follows the complex construction history and project versions for the Small Guild (Craftsmen of St. John's Guild). The chapter is concluded by the school buildings in Riga's Boulevard Ring and charity institutions.

II. 2.1. Early projects 1842–1859

II. 2.1.1. **Dubulti Public Building** (designed 1847?; built 1847–1848) project is based on Classicist ideas with a cube-shaped central block and adjacent slightly curved colonnade with a balcony over it. It was common to use colonnades in the early 19th century public buildings to achieve unity between the building and surrounding greenery. Heinrich Hübsch also used this solution in his Drink Hall in Baden-Baden in 1837–1840. Floor plans of Dubulti Public Building indicate also the functions of the central premises. On the first floor the architect had devised the Large Ballroom and rooms for billiards and other games, on the second – a concert hall with a stage and adjacent balcony, the large banquet hall, foyer, smoking room, etc. The author has no information as to how exactly the Felsko's project was realised because the building burned down in 1877 and no visual material has survived.

II. 2.1.2. For **Firemen's and Storage Guard's Building** in the Moscow suburb (1859) the architect has used the advantages of the building plot (location on the crossroads), realising the strategic task – monitoring the territory, for which openness and raised observation point (tower) towards storages but isolation from the street was needed. Felsko chose classicising (Palladian) motifs for the facades and used them very reservedly.

II. 2.1.3. **City Orphanage** (designed 1842; built 1845–1846) plan after the reconstruction designed by Felsko has not survived. The single information on the reconstructed building is a publication from 1873, as the

building was rebuilt in the late 19th century. Felsko seems to be fitting various formal solutions of Neo-Gothic elements to the Orphanage façade, exploring Gothic as application. This is a typical solution of the 1st half of the 19th century. Analogous usage of decorative elements is found in Reinhardtsbrunn bei Gotha (1828–1835), a cooperation project between Gustav Eberhard and Karl Alexander von Heideloff (1789–1865).

II. 2.1.4. **Town Hall** (estimates and project 1845–1847; built 1848–1850) project testifies to the architect's intention to preserve the historical volume – two-floor building with 17 window openings, three risalites and a four-step tower over the central risalite – as far as possible. The reconstructed Town Hall had its planning system altered significantly. The author points towards several possible reasons for this solution: the need to align the reconstructed object with exemplary façade albums, a wish to establish visual links with the early 19th century Classicist palaces, an ability to fit in the historical substance as well as the Classicist stance obtained in the study years.

II. 2.1.5. During the reconstruction of **Blackheads' House** (1857–1859) the main façade was altered, the plan and interior finish also changed. Analysing the reconstructed main façade, it is important to emphasise the peculiar combination of Gothic and Renaissance elements formed through stylistic layering of different epochs and evident already before the mid-19th century reconstruction. Felsko turned it into the principle of architectonic and decorative finish of the façade, again demonstrating his skill to fit in the historical material. During the reconstruction supervised by Felsko the ceiling of the Festive Hall was raised and the interior finish acquired Neo-Renaissance look, manifesting the ideas on wealth and representation typical of the time.

II. 2.2. Small Guild (designed 1862–1864; built 1864–1866) construction history testifies to the conflicting atmosphere of the project's selection and realisation. Felsko worked out three versions of the project from 1862 to 1964. Initially he envisaged the longitudinal façade resembling Classicist palaces, featuring risalites lavishly decorated with Neo-Gothic elements to face Ģilžu Street. At the same time it would have resembled 19th century German post office buildings with rich step-shaped gables.

The second project of the Small Guild (1862–1863) retained the initial configuration of plan and façade compositions, but decorative finish became much more ascetic. Floor plans of the building were also changed. The rich main entrance portal with the coat-of-arms composition was moved from the longitudinal to the end façade, facing Kalēju Street (present Līvu Square). In

the second project the building had three entrances, each of them designed for a specific group of premises. This would have allowed using the building either for one large event or for three different events. The plan prepared in the late 1862 documents another unrealised element. Felsko envisaged a tunnel connecting the Small Guild and the Large Guild.

In the realised version, the façade facing Līvu Square is similar to English Neo-Gothic cottages but Felsko's ideas found in the first two projects are implemented in the part facing Amatu Street. Versions of the plan were based on a deep and well-grounded understanding of the functions of craftsmen's guild, also securing economic activity corresponding to the 1860s. The inert pragmatism of guild members as well the limited financial resources required a simpler project in which three main premises were emphasised – meeting room for the elders of particular trades, large festive hall and banquet hall. The plan of the resulting building neared a quadrangle. Although the version of Small Guild realised in the 1860s was a compromise between the architect's initial idea and opposing wishes, the building still is excellently harmonised with the architectural scene of the Old Riga.

II. 2.3. Schools. Three schools have been built after Felsko's projects in Riga's Boulevard Ring – Realgymnasium (designed 1863–1864, built 1865–1867, reconstructed 1874), Craft School of the Craftsmen's Association (Schule des Gewerbevereins, designed 1876, built 1876–1877) and City Real School (Stadt-Realschule, 1876–1879). They clearly manifest the latest achievements and ideas of the epoch concerning educational institutions. Felsko introduced a new type of planning in the schools of Riga – a monolith building block with two or four inner yards. According to the 19th century tradition, the school building would house not just classrooms but also apartments of the governing body and service staff; this greatly influenced the plan of the building. Stylistics of Felsko's school facades reveals the manifold choices provided by Historicism to use forms of historical styles, with the round arch style predominant in one decade (Realgymnasium) and Neo-Renaissance in another (Realschule). Felsko's projects are similar to the versions circulating in the German cultural space in the particular decades. This is evident from the school projects designed by the Hanover architect Ludwig Debo (1818–1905) and Gottfried Semper (1803–1879) in the Dresden period. Felsko's ideas of school planning were later developed also in other educational institutions of Riga.

II. 2.4. Charity institutions

II. 2.4.1. **Riga City Hospital** complex (designed not later than 1870, built 1870–1873) was constructed in the period when unified regulations and proposals were introduced and theoretically grounded across Europe, based on the English and French experience and latest researches regarding location, ventilation and heating of premises best adapted to the patients' needs. At that time European hospital designers extolled the most progressive solution – pavilions or ward blocks grouped around a prolonged rectangular yard, with administration and maintenance buildings at the ends. All buildings were connected with galleries. Riga Hospital plan by Felsko is an innovation in the German cultural space published in the Berlin-based magazine “Zeitschrift für Bauwesen” (1873. – No. 7. – Pp. 503–512). Felsko's project was only partly realised, with six ward blocks erected.

II. 2.4.2. **Sadovnikov's Charity Institution** (designed 1873, built 1874–1876) is a unique complex in the architecture of Latvia, combining the functions of Russian Orthodox Church, school and old people's home. Façade finish of the building is based on the round arch style, revealed in the successful merging of early Renaissance, Romanesque and Byzantine decorative elements and volumes. The three-risalite composition of the main facade together with the cross-shaped, Russian Byzantine cupola church covered the monolithic volume of several blocks. Analogies to Sadovnikov's Charity complex are found in the architecture of Copenhagen, and these principles were later developed in Riga's New City Orphanage as well.

II. 3. RESIDENTIAL BUILDINGS

In the third chapter of part II Felsko's known projects of residential buildings are analysed; they are divided in three groups – early projects, buildings in St. Petersburg suburb and residential houses outside Riga. The architect's early activities in the field of residential houses are rather hypothetical and fragmentary. It is an almost impossible task to create a full view of residential buildings in the 2nd and 3rd quarter of the 19th century Riga because wooden houses have been pulled down in many places and replaced by stone buildings of the last quarter of the 19th century. Projects have also survived only occasionally, and written testimonies of the building's length and width are insufficient to examine and analyse the volume and stylistics. Obtaining the building permit, the landlord and supervisors of works – the mason and the carpenter – were key figures, not the architect who worked out the project. It is clear that just a minor part of Felsko's residential buildings designed in the mid-19th century have been

identified, as one of his contemporaries mentions more than fifty houses in the 1868 publication.

II. 3.1. Felsko's earlier known projects

During the first six Felsko's office years projects of buildings were prepared and approved according to exemplary façade albums published by the Russian Empire. Only some reconstruction projects are known for Old Riga. The unrealised project of Neo-Gothic reconstruction for merchant Schwabe's House in Town Hall Square (1857) should be especially emphasised. The third floor was meant to be added to the two-floor building. The architect paid the most attention to the façade décor in which Classicist elements alternated with Gothic ones, revealing his idea of a Neo-Gothic building typical of that period. This example indicates Riga's gradual development from low-level buildings to five- and six-floor rent houses.

Felsko's ideas of the specificity of Riga's Boulevard Ring in the 1860s are seen in the project of building complex (1866) situated between the present Brīvības – Raiņa – Krišjāņa Barona – Merķeļa Streets. Here he envisaged three-floor buildings in the round arch style, at the first glance – a modest, slightly monotonous street with variations in the number of window openings, decorative elements and location of passages. This solution indicates the approach based on Classicist traditions.

II. 3.2. Projects for buildings in St. Petersburg suburb

Felsko's private house at Elizabetes Street is erected in the quarter between Skolas and Baznīcas Streets, just next to Esplanāde. The building features a picturesque arrangement of volumes typical of the 19th century villas. The original project of the building remains unknown. The date of construction is still undecided. According to archival materials (Bauprotokolle) recording approvals of construction on every building plot in Riga, one can assume the building was erected in the late 1850s. Representatives of almost all schools of architecture experimented in designing and construction of villas. They were especially popular with the architects educated at Berlin Building Academy. In the 2nd quarter of the 19th century such buildings were accepted also at St. Petersburg Academy of Art. The two-floor building with a slightly asymmetrical façade composition and carefully elaborated façade details suggests a private mansion. Still this does not conform to the initial idea, as the building was designed as a two-apartment house with identical plans of both floors. The house at Elizabetes Street clearly proves that the visual image of a façade designed in the mid-19th century might not reveal the intended function properly.

A wider scope of Felsko's activities in the field of residential buildings emerges in the projects from 1870s. They clearly demonstrate the variety of experiments, financial resources of commissioners as well as links to architectonic experiments in the leading European centres and achievements of colleagues in Riga. Although Felsko took an active part in the neo-style experimentation and successfully implemented these results in sacred and public buildings, in residential houses he tended to remain faithful to Classicist principles of formal language, for example, Johann Ferdinand Werner's House (1878) at present 7 Ģertrūdes Street and A. J. F. Jacob's House (1879) at present Brīvības Street. The architect did not design rent houses and mansions in the proper sense of the word. Also in the rich merchant Oskar Jaksch's mansion (1879–1880, present Russian Embassy at 2 Antonijas Street) with Neo-Renaissance facades combined both functions, allowing the pragmatism of the century and a wish for representation to coexist.

II. 3.3. Residential houses outside Riga evidences that the purely functional aspect was decisive in the preparation of projects. Project of the new manor house in Olaine (Olai) (about 1850–1860) has survived along with the projects of servants' and workers' dwelling houses. Felsko had envisaged this building as pronouncedly symmetrical with an ascetic Neo-Gothic décor. But three entrances clearly indicate the functional zoning of the premises. A peculiar case among Felsko's residential buildings is the Neo-Gothic project for Uhlu (Oulu) manor house in the surroundings of Pärnu (1859–1860). The picturesque arrangement of volumes and the polygonal tower suggest the architect's knowledge of English and German Neo-Gothic castles of the 1st half of the 19th century but the facades show a free play of volumes and an applicative treatment of Gothic decorative elements. But economic and cultural activities at Uhlu manor were short-lived. It was destroyed during World War I. In the reconstruction project of Limbaži vicarage (1877–1878) rational changes of the building's spatial planning were of first importance to create three isolated groups of premises with separate entrances – the pastor's reception room, private rooms and maintenance bloc.

CONCLUSION

The promotion thesis is the first detailed research of Riga City Architect Johann Daniel Felsko's work based on original materials. He is the most prominent representative of the first generation of Historicist architects in Latvia who brought fresh ideas in architecture to the largest port city of the

tsarist Russia. The dissertation focuses on the stylistics of Felsko's architecture, its development and changes over four decades in the context of European architecture. The research of Felsko's professional activity revealed a previously little known period in Latvia's 19th century history of architecture when Riga changed from a comparatively small town with buildings erected according to sample facades to a metropolis with a rich, lavish, representative façade décor inspired by historical styles. The architect educated in Classicist traditions had a significant role in this process; already since his first independent projects he showed his competence in the history of architecture and interpretative skills in dealing with historical forms. Johann Daniel Felsko's biography and creative career is a personal success story of synthesis between the civil servant's pragmatism and the architect's creativity that helped to enrich his native city with a high-level, up-to-date architecture, a part of Riga's urban space in our day as well.